

Bácskai Vera

Öt nemzedék: a Mannó család története

Kevés pesti család története követhető nyomon több mint két évszázadon keresztül. A ritka kivételek közé tartozik a Mannó család, köszönhetően annak, hogy a családtagok gondosan őrizték a szűkebb-tágabb rokonságra vonatkozó írásos emlékeket, amelyek aztán a cég üzleti könyveivel és kereskedelmi levelezésével együtt levéltárba kerültek. A levéltár egyéb fondjaiban ráadásul további adatok maradtak fenn a családra vonatkozóan, bár ezek csak az első három generáció sorsáról tudósítanak több-kevesebb részletességgel, s a további leszármazottakról csak szórványos adatok maradtak fenn, amelyek sok esetben még az egyes családtagok pontos azonosítását sem teszik lehetővé. Szerencsére a hatodik generáció tagja, dr. Csorba Emánuelné, szül. Mannó Erzsébet és férje – elődeikhez hasonlóan – nagy gondossággal gyűjtötte össze a családi visszaemlékezéseket, gazdag fénykép- és egyéb képanyaggal, valamint családfákkal kiegészítve, s albumot készített a család történetéről.¹ Ezúton köszönöm meg baráti nagylelkűségüket, hogy e visszaemlékezés egy példányával megajándékoztak, ezzel is bátorítva a család történetének megírására.²

Az alábbi családtörténet tehát két különböző forrásbázisra épül. Az első három nemzedékre vonatkozóan főleg az úgynevezett „kemény adatok” maradtak fenn: anyakönyvi kivonatok, bizonyítványok, számadások, hagyatéki leltárak, különböző okiratok és hivatalos feljegyzések, amelyek ugyan megvilágítják a családtagok életútjának főbb állomásait, életkörülményeiket, az őket körülvevő tárgyi világot, de személyiségük, értékviláguk megismerésére kevésbé alkalmasak. A történész ilyen irányú kérdéseire csak részben ad választ néhány személyes hangú forrás, mint a szórványosan fennmaradt levelek vagy egy-egy végrendelet szövege. A negyedik és ötödik generáció esetében a kutatás fő forrásául visszaemlékezések (illetve egy barát naplójegyzetei) szolgálnak. A „kemény adatok” hiányában sorsuk különböző állomásai homályban maradnak, de cserébe jóval többet tudhatunk meg e nemzedék tagjainak gondolkodásáról, érzelmeiről, értékrendjéről. Az emlékezés pszichológiájára vonatkozó gazdag irodalom ismeretése³ helyett most csupán arra utalnék, hogy a konstrukció és reprezentáció elemeit erősíti, hogy e visszaemlékezések explicite az utódoknak íródtak. A műfaj

¹ BFL XI. 1136. Emlékiratok. A kézirat a Mannó családon kívül felöleli a beházasodottak visszaemlékezéseit és családfáit is, a magam részéről elsősorban a Mannó család tagjaira vonatkozó részeket használtam fel, csupán utalva a házastársak nevére, családi eredetére. A gazdagon illusztrált érdekes kézirat önmagában is kiadást érdemelne.

² Az első három Mannó generációról korábban publikált tanulmányaim: Bácskai 2008, 2009a, 2009b.

³ Ennek rövid összefoglalására Gyáni 2000: 128–144.

általános jellemzőjeként itt is dominál a gyermek- és ifjúkor – nemegyszer nosztalgikus – leírása, a felnőttkorra vonatkozóan pedig túl sok a „felejtés” vagy inkább elhallgatás. Ezek többnyire csak sejthetők, ezért a spekulációt kerülendő csak akkor utalok az „elfojtásokra”, ha ezeket a feltételezéseket mások tanúsága vagy a „kemény adatok” igazolni látszanak. Nem téveszthető szem elől az sem, hogy a visszaemlékezők nemcsak a saját életük tanulságait hagyományozzák az unokákra, hanem felvázolják az elődök életútját, egyéniségét, részben saját megélt tapasztalataik, részben a családi legendárium alapján. E szubjektív írásokat tehát más kritikai módszerekkel kellett elemezni, mint a többi forrást.

AZ ELSŐ GENERÁCIÓ

A család alapítója

A család⁴ első pesti képviselője, a görögkeleti vallású Mannó Demeter a macedóniai Bitoliából származott. 1776-ban hagyta el Törökországot és Bécsben telepedett le, majd ismeretlen időpontban Pestre költözött. A pesti tanácsi iratokban 1802. október 9-én jelenik meg először a neve: e napon tette le a hűségesküt, és e napon kelt adásvételi szerződése Neumayer Miklóssal, akitől 50 000 forintért és további 1000 forint áldomáspénzért megvette a Váci utca 375. számú házat.⁵ Ugyanekkor mint háztulajdonos polgárjogot is nyert.

A fennmaradt iratokból jövedelemszerző tevékenységéről semmi sem tudható meg. Feltehetően korábban, talán még Bécsben is bőrkereskedéssel foglalkozott, erre következtethetünk abból, hogy házvásárlási és házassági szerződésének, valamint végrendeletének tanúi többnyire görögkeleti vallású, bőr- és egyéb árukkal kereskedők közül kerültek ki. A tanácsi iratok között nem található folyamodása a kereskedelmi jogért, nem szerepel a címtárakban, s a végrendelet sem említi üzleti tőkét, így feltételezhető, hogy ha folytatott is kereskedelmi tevékenységet, ezt legfeljebb egy cégbe társulva tehette. Az is lehetséges ugyanakkor, hogy Bécsből áttelepülve tőkéjét ingatlanba fektette, és – mint a későbbi évtizedben számos görög kereskedőtársa – a házbérjövdelemből, illetve tőkehitelének kamataiból élt.⁶

Első feleségétől, Tusche Juliannától, három gyermeke született: feltehetően még Bécsben látta meg a napvilágot Anna (1795–1855), pesti születésű János (1803–1847) és Zsófia (1804–1876). Felesége halála után, 1811-ben⁷ elvette

⁴ A családtagokra vonatkozó iratok: BFL XI. 1136. 4–6, 142–144. doboz. A Mannó Demeterre vonatkozóak a 4. dobozban találhatóak.

⁵ Az épület a mai Váci utca 17. számú ház telkén állt.

⁶ Az 1815-ben kelt hagyatéki leltárban több mint 34 000 forint kihelyezett tőke szerepel. A görög kereskedők karrierjéről: Bácskai 2006.

⁷ 1811 májusában kelt házassági szerződésükben 10 000 forint szabad rendelkezésű hitbért biztosított feleségének Mannó Demeter, és biztosította létfeltételeit esetleges özvegyége idejére (BFL XI. 1136. 4. doboz).

özv. Blana Miklósné, szül. Zsúró Pelágiát (1771–1819), aki első házasságából két gyermeket (Illés, Mária) hozott a háztartásba. Második feleségétől származott negyedik gyermeke, István (1811–1888).

Mannó Demeter 1815-ben, 58 éves korában elhunyt. Végrendeletében⁸ utolsó akarátának végrehajtóiul a szintén Macedóniából származó kereskedő hit-sorsosait jelölte meg, és őket bízta meg a kiskorú gyermekeiről való gondoskodással is. Az általános örökösök a fiai voltak, ők örökölték a Váci utcai ingatlant és az ingóságokat, de a házat vagy berendezését nem adhatták el, adóssággal nem terhelhették, a javítások költségeit a házbérből kellett fedezniük.

Az 1815. február 24-én készített hagyatéki leltár a következő tételeket sorolja fel: ingatlanként a Váci utcai Arany Koronához címzett kétemeletes ház, amelyben ekkor a földszinten egy üzlet és egy kávéház, valamint négy raktár kapott helyet. Az első emeleten, a család által lakott 8 szobából, konyhából, kamrából és a hozzá tartozó raktárból és borospincéből álló lakrészen kívül további három, a második emeleten pedig öt lakás volt. Az évi házbérből 4970 forintot tett ki.

A készpénz és a kihelyezett tőke 36 456 forintos összegét a ház a leltárban meg nem nevezett, de vételára alapján legalább 50 000 forintra rúgó értéke növelte. A 80 000 forintot biztosan meghaladó hagyaték csakúgy, mint a nyolcszobás lakás és a tetemes házbérből arról tanúskodik, hogy a Mannó család a családfő halálakor a jómódú pesti polgárok közé tartozott. Az ingóságokat a leltározó nem tekintette különösen értékesnek, és mivel azok a család használatában maradtak, nem is részletezte. A lakberendezésből az özvegy tulajdonát képező bútorokat, amelyeket feltehetően hozományba kapott – egy reprezentatív szalon/fogadószoba, ebédlő és hálószoba bútorait –, az asszony halála után, 1819-ben leltározták, ezek összértéke 504 forint volt.⁹

A MÁSODIK GENERÁCIÓ

A Mannó örökösök ifjúkora

Mannó Demeter gyermekeinek sorsa az 1815-től 1827-ig részletesen vezetett, a bevételeket és kiadásokat napi bontásban kimutató gyámi számadásokból követhető nyomon.¹⁰ A házassági szerződés, illetve a végrendelet értelmében az özvegy gondoskodott a háztartás fenntartásáról, a családtagok ruházkodásáról, egészen 1819-ben bekövetkezett haláláig. Jövedelemforrásul a befolyó házbér szolgált, de rendelkezett egyéb forrásból származó jövedelmek fölött is, amelyek nagy részét szintén a háztartásra, ruházkodásra, fürdők látogatására fordította. Ez is azt jelzi, hogy az özvegy zavartalanul fenntartotta a jómódú polgári életvitelt. Az özvegy

⁸ BFL IV. 1202.cc. a. n. 99. A végrendelet és a hagyatéki leltár részletes ismertetésére Bácskai 2008: 14–16.

⁹ BFL IV. 1202.cc. a. n. 99.

¹⁰ BFL IV. 1202.cc. a. n. 99. A gyámi számadások részletezésére Bácskai 2008: 17–22.

pazarlását 1818-ban az árvabizottság revizora nehezményezte, a gyámok erre azzal védekeztek, hogy az asszonynak a végrendelet a háztartás vezetésére és a gyermekek nevelésére teljes szabadságot adott. Az egyetlen kikötés az volt, hogy a kurátorok (vagyis a gyámok) utasításait figyelembe kell vennie. Amikor azonban az ő intelmeiket figyelmen kívül hagyta, kénytelenek voltak bírói úton korlátozni a kiadásait. A gyámok korábbi elnéző magatartásukat azzal indokolták, hogy „a gyenge nő ezekben az években nagyon beteg volt, és ezért jelentős kiadásokra kényszerült a fürdőkúrákon, amelyekre Zsófia lányát is magával vitte”.

A család életében valószínűleg nevezetes eseménynek számított 1815-ben az idősebb fiú, a 12 éves János kiválása a háztartásból. Az év elején tanulmányait még otthon, házitanító irányításával végezte, ősszel viszont beírták a miskolci gimnáziumba, és ott helyezték el koszt-kvártélyba, házitanítót fogadva mellé. János a gimnázium három osztályát végezte Miskolcon, és csak a szünidőket töltötte családjá köreiben. A gyámok láthatóan nagy súlyt fektettek a gyerek megfelelő iskoláztatására. Ezt tanúsítja, hogy az említett három év kiadásainak legjelentősebb tételét – az idősebb lánynak, Annának megítélt 1020 forint évjáradék mellett – János iskoláztatásának és a nyilván gyorsan növekedő kamasz fiú megfelelő kistafirozásának költségei tették ki. A gyámok által folyósított kifizetések 28-28%-a esett e két örökösrre.¹¹

Az elszámolások 1819-től, az özvegy halálától kezdve válnak igazán beszédessé, hiszen ettől kezdve minden bevételről és kiadásról a gyámok rendelkeztek, így pontosabbak az egyes családtagok szükségleteire fordított összegek bizonylattal alátámasztott kimutatásai. A háztartás vezetését mostohaanyja halála után Anna vette át, aki a kurátorok által rendelkezésére bocsátott összegből gazdálkodhatott. A háztartásra fél év alatt elég jelentős összeget, 1276 forintot fordított, ami azt jelentette, hogy a három otthon élő testvérré csökkent család egy-egy tagjára (köztük a hatéves Istvánra) fejenként havi 71 forint jutott. A kiadások legnagyobb tétele a 16 éves János iskoláztatására fordított összeg volt: a fiú 1819 tavaszától házitanító felügyelete alatt a pesti piarista gimnázium 2. grammatikai osztályában végzett egy félévet, jó eredménnyel, majd szeptembertől Pozsonyban folytatta tanulmányait. A János tandíjára, koszt-kvártélyra, iskolaszerekre, tankönyvekre fordított kiadások csaknem 1238 forintra rúgtak, és a ruházkodás költségei is meghaladták a testvéreinek juttatott összeget. A gyámok gondot fordítottak Zsófia kiművelésére is, csaknem száz forintot költöttek zongorataníttatására, és 1819-ben kezdte meg tanulmányait házitanító felügyelete mellett a legkisebb gyermek, István is.

Az árvabizottmány az 1815–1822. évi számadások 1821. évi revíziója során pazarlással, az örökgyógó végakaratóval való szembehelyezkedéssel vádolta

¹¹ János, a családi ellenőrzés alól kikerülve, feltehetően elhanyagolta a tanulást. Erre utal az 1816-os tanév végén Miskolcra, német nyelven írott, helyesírási hibáktól sem mentes levele, amelyben azt ígéri gyámjának, hogy a jövőben komolyan fog tanulni, hogy bepótolja az elmulasztottakat (BFL XI. 1136. 142. doboz). Elképzelhető, hogy osztályismételésre is kényszerült, hiszen a Miskolcon töltött három év után, 1819-ben csak a 2. grammatikai osztályt fejezte be Pesten.

a kurátorokat. Bár a túlköltekezés vádja a korábbi és későbbi évek kiadásainak felülvizsgálata során többször is felmerült, az 1819. évi elszámolással kapcsolatos vita részletesebb ismertetést érdemel, mert megvilágítja a bizottság és a kurátorok eltérő alapelveit. Az előbbi pazarlónak tartotta a háztartás vezetését: számításai szerint egy főre havi 106, (saját számításom szerint 71 forint) esett, ami, figyelembe véve, hogy a legfiatalabb gyermek még csak hatéves volt, kétségtelenül luxusnak tűnhetett. Nehezményezték a János iskoláztatására és ruházkodására fordított összeget is, arra hivatkozva, hogy a végrendelkező a kurátorokat a vagyon megtartására kötelezte. (A végrendelkező ugyanakkor csupán az ingatlanulajdon megőrzését írta elő.) Javasolták, hogy vessenek véget a pazarlásnak, kurtítsák meg a luxuskiadásokat, határozzák meg a havi koszt pénz összegét. A kurátorok válaszukban elismerték, hogy az árvák eltartása kevesebbe kerülne, ha a legjobb magánházakban helyeznék el és sorsukra hagynák őket. Mégis úgy vélték, hogy jövőjük jobb biztosítékául szolgál, ha nővérük gondoskodik ellátásukról és neveletésükről. A végrendelkező akaratával szegülnének szembe, ha mániákus takarékoskodástól (*Ersparungssucht*) vezérelve, a gyermekek nevelését csak lényegtelen mellékkörülményként kezelnék. A kurátorok tehát fenn akarták tartani a jómódú pesti polgári élet kereteit, és a rájuk bízott kiskorú gyermekeket megfelelő iskoláztatással és tudással felvértezve készítették fel önálló életükre. 1819 és 1824 között a családra fordított kiadások 30%-át költötték ilyen célra. A legtöbb pénzt – ahogyan említettük – az idősebb fiú, János tanulmányai emésztették fel, aki iskoláit távoli városokban végezte: 1815–1818 között Miskolcon, 1819–1822 között Pozsonyban, az 1821/23-as tanévben Nagyváradon járt iskolába, az 1823/24-es tanévben pedig Sárospatakon tanult jogot. Az itt kapott bizonyítvány jó előmenetelét tanúsítja, és igazolja latin, magyar, görög, német és valach nyelvismeretét.

János jogi tanulmányai végeztével a Kamaránál gyakornokoskodott, és korára, valamint állására tekintettel 1826-ban kérte nagykorúsítását. Az 1826–27. évi számadások családtagonként mutatják ki a koszt pénz rájuk eső részét, János ezekben a feljegyzésekben már nem szerepel.

István taníttatására – a gyámi számadások által lefedett években – jóval kevesebbet költöttek: részben fiatalabb kora miatt, hiszen iskolázása később kezdődött, részben azért, mert tanulmányainak nagy részét Pesten végezte. Az elemi ismereteket kezdetben házitanító vezetésével sajátította el, majd 1821-től 1823-ig a pesti piarista gimnázium három grammatikai osztályát végezte el jó eredménnyel. Tizenkét éves korában, 1823-ban küldték el Jászberénybe, hogy elsajátítsa a magyar nyelvet. Az 1824/25-ös tanévet Egerben, az 1825/26-ost Nagyváradon töltötte. Ezután házitanítók és korrepetitorok felügyelete mellett végezte el az egyetem kétéves bölcsészeti karát Pesten, továbbá Zsófiával együtt rajz- és nyelvtanár is foglalkozott vele. Fennmaradt tankönyveiből és füzeteiből megállapítható, hogy a magyar nyelv mellett németül, franciául és angolul is tanult, és feltehetően, Jánoshoz hasonlóan, jártas volt a görög és valach nyelvben.

A két fiú – de különösen János – iskoláztatása inkább a vidéki nemesfiúk mintáját követte. A gimnáziumi tanulmányok nem meglepőek: sok módosabb pesti kereskedő, elsősorban nagykereskedő végeztette el fiaival a gimnázium alsó négy osztályát, sokan mind a hat osztályt is, de többnyire a lakóhelyükön. A gimnázium befejezése után azonban a kereskedőfiúk többnyire az apai cégnél, honi vagy külföldi partnereiknél sajátították el a kereskedéshez szükséges ismereteket. A Mannó fiúk viszont mindketten a hivatalnoki pályára előkészítő jogi tanulmányokat folytatták: János a rövidebb sárospataki kurzuson, István pedig egyetemi szinten a bölcsészet után. Valószínű, hogy a kereskedő gyámok az apa intencióit követték, aki megtiltotta az örökség fő tárgyának, az ingatlanok eladását. A házbérvédelem, amely a négy testvér megélhetését volt hivatva biztosítani, cégalapításhoz elégtelen volt. A két fiú iskolai pályája: a sűrű iskolaváltások, korrepetitorok, nevelők alkalmazása a nemesfiúk iskoláztatására emlékeztetnek, noha a Mannó családot nem emelték nemesi rangra. Lehetséges, hogy az apa vagy a gyámok a pesti görög kereskedőknek inkább néhány évtizeddel később jellemző családi stratégiáját előlegezték meg?¹²

Zsófia taníttatása is inkább az „úri kisasszonyok”, mint a polgárlányok szokásos neveltetésének útját követte. A számadásokból nyomon követhető, hogy különböző tanítók, nyelv- és rajztanárok foglalkoztak vele, s különösen sokat költöttek zongorataníttatására. Még az utolsó, 1827. évi számadásban is szerepelnek e költségek, azaz tanulmányait 23 éves korában – és talán később is – folytatta. Csak találgatni lehet az e gondos taníttatás mögött rejlő szándékokat. Talán azt remélték, hogy a beteges, „testi hibás” lányt,¹³ jelentős hozománya és apanáza mellett talán így könnyebben lehet férjhez adni? Vagy ezzel akarták kárpótolni testi hibájáért?

A gyámok, az árvabizottság intelmei ellenére, éveken át nem csökkentették a háztartási kiadásokat, noha először János, majd 1823-tól István távollétében a család létszáma a két nővérré csökkent. Az árvabizottság joggal nehezményezte, hogy az Annának havonta folyósított nem kis összegek mellett külön luxuskiadásokat is engedélyeztek. Végül 1824-ben szabályozták az egy főre eső kosztpénzt, és a havi javadalmozást ettől fogva a Pesten élő családtagok számának megfelelően határozták meg. Kérdéses, hogy a havi kosztpénz magában foglalta-e a cseléd(ek) bérét. Aligha elképzelhető a nyolcszobás lakás cseléd nélkül, ám ezek bérét nem tüntették fel, míg például a házmesternek fizetett évi 40 forintot, illetve a két fiú szizmapucolójának, szolgáljának változó összegű bérét gondosan bejegyezték.

A gyámok egyetlen területen alkalmaztak megszorítást: felszámolták a hatalmas, nyolcszobás lakást. Hogy ez mikor történt, nem tudjuk, a gyámi számadások erre nem tértek ki, az 1823. évi házbérvédelem kimutatása alapján azonban megállapítható a lakás több lakrészre bontása. A Váci utcai házban lakók nevééről és az általuk fizetett bér összegéről először Mannó Demeter halála után készült

¹² Bácskai 2006.

¹³ A gyámok az árvabizottság által nehezményezett fürdőköltségeket a lány beteges állapotával indokolták.

kimutatás, majd 1823-ban, feljegyezve a lakás számát, a bérlők nevét, a szobák és tartozékok számát és a lakbérösszegeket. Az 1825–27-es évekről a negyedéves bérfizetési nyugták alapján határozható meg a bérlők köre. 1815-ben a későbbi 6–9. számú első emeleti lakásokban a Mannó család élt. 1823-ban azonban a két Mannó lány lakhelyéül a 7. számú, két utcai szobából, előszobából, konyhából álló lakás szolgált. István ekkor tanítójával egy második emeleti szobában élt. Az átalakításra valószínűleg az özvegy halála után került sor, 1819-ben vagy 1821-ben, amikor a ház javítására és karbantartására nagyobb összeget (1115, illetve 1309 forintot) költöttek. A lakás megosztásával évi 420 forint többlet lakbérjövödelemhez jutottak, és csökkentek a lakás fenntartásának költségei is. Az 1825. évi kimutatásból megállapítható, hogy ismét az első emeleti lakáshoz csatolták az 1823-ban Macsó György által bérelt lakrészt,¹⁴ valamint a kurátorok által használt kis utcai szobát, viszont feladták az István és tanítója által lakott második emeleti szobát. A lakás, a bővítés ellenére is, az 1815. évi lakrésznek csak a felét tette ki. A bővítést nyilván az indokolta, hogy János, tanulmányait befejezve, hazatért.

Az 1827-es évvel megszakad a gyámi számadások sorozata. János 1826. évi nagykorúsítása után már csak a kiskorú István szorult gyámságra, és részére tartották fenn a 6%-os kamatra kihelyezett 9750 forint tőkét. János nagykorúvá nyilvánítását követően azonnal kérvényezte örökrészenek kiadását, Zsófiával együtt megkapta részét a családi ezüsből, és az eddig kapott 6000 forint felett további 4000 forintot ítélt meg számára az árvabizottság. Nővére, Anna határozottan tiltakozott az ellen, hogy átvegye a ház kezelését a gyámoktól. Az árvabizottság helyt adott tiltakozásának, mivel Anna és két kiskorú testvére továbbra is jogosult az apai házban lakásra és eltartásra. Bár István örökrészét továbbra is Macsó György gyám kezelte, további elszámolásai nem maradtak fenn. Az ügyvédként esküt tett Istvánt végül 1833-ban nagykorúsították, és májusban vette át örökségét „testi hibás hajadon nővérétől Zsófiától”.¹⁵

A továbbiakban a gyámi számadásokhoz képest szűkszavú, szórványos adatok alapján rekonstruálható a Mannó család története. János további sorsáról részletek nem ismeretesek, talán azért, mert pályáját nem szülővárosában, Pesten folytatta. Legalábbis erre következtethetünk abból, hogy 1841-ben, amikor testvérei javára lemondott a Váci utcai ház rá eső jövedelméről, Újvidéken élt. Néhány évvel később, 1847-ben, 44 éves korában elhunyt.

A két lánytestvér közül a korán megözvegyült Anna nem kötött új házasságot, Zsófia pedig hajadon maradt. Anna 1855-ben bekövetkezett haláláig a Váci utcai házban, valószínűleg egy kétszobás vagy egy szoba-alkóvos önálló lakásban élt, legalábbis erre következtethetünk az 1857. évi népösszeírási ív alapján, amely szerint a család ekkor a ház két, az első emeleti 5. és 8. számú lakását lakta. Ha a lakások száma megegyezett az 1827. évivel, a 8. számú egyszobás lehetett,

¹⁴ Macsó, aki mindvégig két raktárt is bérelt a házban, 1826-ig a második emeleten bérelt egy nagyobb udvari lakást.

¹⁵ BFL XI. 1136. 4. doboz.

de elképzelhető, hogy a szomszédos lakást is hozzácsatolták, mert az első emeleti lakások száma 1857-ben eggyel kevesebb volt.¹⁶ E feltételezést erősítik meg az Anna halála után, 1857-ben felvett hagyatéki leltárban felsorolt bútorok.¹⁷ Zsófia István testvérével közös háztartásban élte le életét. A Mannó család tehát István ágán folytatódott.

Mannó István életútja

István 1830-ban kiváló eredménnyel fejezte be a kétéves jogi kurzust. Gyakornoki munkáját 1831-ben a Pest megyei jegyzői hivatalban, a bécsi kancellárián, illetve 1831–1832-ben Máhr Antal pesti ügyvéd mellett végezte. 1833-ban, 22 éves korában, letette az ügyvédi esküt.¹⁸ Noha István számára minden feltétel adott volt ahhoz, hogy – hasonlóan más görög kereskedőcsaládok fiaihoz – ügyvédi vagy hivatalnoki pályára lépjen, ő mégis a nagykereskedői pályát választotta. Csak találgatni lehet a motivációját. Talán a gyakornoki pályáján megtapasztalta a hivatali élet szürkeségét, esetleg a lassú előmenetel és a csekély fizetés nem kecsegtette ifjúkora úri neveltetéséhez méltó életszínvonal fenntartásának vagy emelésének lehetőségével. Örökrésze 1833-ban, nagykorúsításakor 1000 forint tőkét, valamint a Váci utcai ház ekkor már 8000 forintos lakbérjövödelmének¹⁹ egynegyedét tette ki. Ha növelni akarta vagyonát, lukratív kereső tevékenységet kellett választania. A minta adott volt: rokonsága, gyámjai, apja végrendeletének végrehajtói mind kereskedők voltak. Tőkéje önálló nagykereskedés folytatásához nem volt elegendő, így a végrendelet egyik végrehajtójánál, a szintén bitoliai származású Macsó György cégében kezdte pályafutását.

Felkészülését e pályára jelzi, hogy az iratok között található, nyelvtanulással kapcsolatos jegyzetek, feladatok, szótárak mellett könyvelési, számviteli jegyzet és néhány tucat kamatszámítási feladat is fennmaradt.²⁰ Elképzelhető, hogy először könyvelőként működött egykori gyámja, Macsó György cégében, majd csendestársává lépett elő, legalábbis erre következtethetünk utóbbi 1839-ben kelt első végrendeletéből, amelyben „társát”, Mannó Istvánt jelölte meg utolsó akaratára végrehajtójául.

1841. január 1-jén Macsó György és társa bizományi és szállítmányozási cég hirdetményben tudatta, hogy a cég e naptól Macso & Manno néven fut, Macsó György és Mannó István cégjegyzése mellett. A társulási szerződést valamivel később, február 28-án kötötték meg, amely a cég fő profilját török áruk bizományi árusításában, bel- és külföldi áruk Törökország számára való felvásár-

¹⁶ BFL XI. 1136. 4. doboz.

¹⁷ BFL XI. 1136. 2. doboz.

¹⁸ Az 1827 utáni pályájára vonatkozó adatok a BFL XI. 1136. 4. és 142. dobozban találhatóak.

¹⁹ 1836-ban a házbérjövödelem összegét már tízezer forintra becsülték. BFL IV. 1202.c. Intimata a. n. 5211.

²⁰ BFL XI. 1136. 4. doboz.

lásában, valamint váltó- és leszámítolási ügyletek lebonyolításában jelölte meg. A szerződés kimondta, hogy a társuló felek nyereségben és veszteségben egyenlő arányban osztoznak, a terheket egyenlően viselik. A szerződés szerint Mannó feladata a főkönyv és az egyéb üzleti könyvek vezetése, valamint a belső és külső bizományosokról való gondoskodás.

A cég nem tartozott a legjelentősebbek közé: a tulajdonosok nem léptek be a Nagykereskedő Testületbe, a polgári kereskedelmi testület tagjaiként 1847-ben a IV. adóosztályba sorolva évi 12 forintot fizettek. Mannó 1842-ben nyert felvételt a Pesti Polgári Kereskedelmi Testületbe nagykereskedőként, 1847-től pesti polgárjoga is volt. Mannóra a liberális reformerek nem annyira üzleti sikerei vagy nagy vagyona, hanem a testületi kereskedőtársai többségénél magasabb műveltsége, szélesebb látóköre miatt figyeltek fel. István ugyanis nemcsak saját cége jövőjével törődött, hanem tapasztalatai és olvasmányai alapján véleményt alkotott az ország gazdasági kérdéseiről, elsősorban a kereskedelmi és hitelviszonyok fejlesztéséről. Nézeteit valószínűleg először a Kereskedelmi Kaszinóban, annak tagjaként fejtette ki.²¹

Nyilván jó felkészültségének tulajdonítható, hogy az 1840-es évek második felétől különböző tisztségekre választották, és hogy – irathagyatéka tanúsága szerint – különböző vám- és kereskedelmi előterjesztésekről kérték ki a véleményét. 1846 januárjában, 35 évesen a Hazai Első Takarékpénztár éves közgyűlésén a részvényesek beválasztották a kölcsönök jobb biztosításának, illetve a részvényportfólió bővítésének lehetőségeit kidolgozó bizottságba, amelynek, számos tekintélyes kereskedő mellett, Kossuth is tagja volt.

Ellenjegyzője volt a kudarcot vallott Pesti Kereskedelmi Társaságnak, olyan vagyonos és tekintélyes nagykereskedők mellett, mint Dumcsa Demeter és Weisz Bernát Ferenc. 1846-ban a Polgári Kereskedelmi Testületben, a nagykereskedői osztály kilépett képviselői helyére, egyszerű tagból tisztségviselővé Mannó Istvánt és Frölich Frigyeszt választották meg.²² 1846-ban Kossuth Lajos, mint az Ipartestületi Bizottság elnöke, felkérte Mannót, hogy mint a „Kereskedelmi Osztály tisztelt, a haza közügyeihez viseltető nemes indulatairól ismeretes tagja”, lépjen be az Iparműtári Bizottmányba. A felkérést, arra hivatkozva, hogy e tisztségre vannak méltóbbak is, nem fogadta el. A Magyar Kereskedelmi Társaság 1847. márciusi 13-i közgyűlésén Dumcsa Demeter és Weisz Bernát mellett választmányi tagnak választották.

²¹ Két jegyzék is fennmaradt könyvtáráról: az egyik feltehetően a megrendelendő vagy megrendelt könyveket tartalmazza, a másik egy részben tematikus katalógus töredékének tűnik. Jogi, kereskedelmi és váltójogi, vagy a hitel kérdéseivel foglalkozó művek mellett birtokában volt Schwartner statisztikai munkája, és a jegyzék történelmi és nagyszámú földrajzi munkát is tartalmaz. Könyvespolcán megtalálhatók voltak Széchenyi és Wesselényi művei, *A jelenkor* és a *Társalkodó* 1834–36. évi évfolyamai, de hódolt a szépirodalomnak is, mint ezt Berzsenyi, Kisfaludy egy-egy kötete, Schiller műveinek 12, Goethe munkáinak 55 kötete (talán inkább füzete?) bizonyítja. A könyvjegyzékből ítélve magyarul, németül és szerbül rendszeresen olvasott (BFL XI. 1136. 4. és 14. doboz).

²² BFL XI. 1136. 7. doboz.

Mindezen előzmények után nem meglepő Mannó meghívása 1848. április végén az ország kereskedelmi és pénzügyi viszonyairól tartott megbeszélésre, valamint májusban a hiteléleti szabályok kidolgozására összehívott értekezletre.²³ 1848. május 5-én osztálytanácsnoki rangban, évi 2500 forint fizetéssel kinevezést nyert a Kereskedelmi Minisztériumban. Röviddel ezután, július 18-án, a Pénzügyminisztérium és a Kereskedelmi Bank között június 16-án megkötött szerződés értelmében az egyik legtekintélyesebb kereskedő-bankár, Malvieux társaságában Kossuth kinevezte bankigazgatónak, amit a főváros osztrák megszállásáig töltött be.

1861-ben és 1867-ben igen sok szavazattal Pest város képviselőtestületébe taggá választották, és számos bizottság munkájában vett részt. Közreműködött a pesti görög–valach gyülekezet életében is. Kulturális érdeklődését és civil elkötelezettségét tanúsítja, hogy az 1870-es években pártoló tagja volt a Nemzeti Zenedének és tagja a Magyar Képzőművészeti Társaságnak, illetve a Magyar Természettudományi Társulatnak.

Közéleti tevékenysége mellett jelentős szerepet játszott a gazdasági életben is. 1853-ban meghalt cégtársa, Macsó György, aki 1846-ban kelt utolsó akaratában általános örökösévé és végrendelete végrehajtójává jelölte ki. Az örökség 75 972 forint cégvagyonból valamint arany- és ezüstneműből állt 76 503 forintos összértékkel, ehhez járult még egy meg nem nevezett értékű Kertész utcai házhely. Ettől kezdve Mannó István egyedüli tulajdonosa lett a cégnek, melynek törlesztését 1876-ban kérvényezte a Kereskedelmi és Váltótörvényszéknél. Kereskedelmi tevékenysége mellett az 1860-as évektől ipari és banki érdeklőségei is voltak, ezt jelzi az Első Budai Gőzmalom Rt., a Királyi Egyetemi Nyomda Rt., az Első Magyar Általános Biztosító Rt. és az Első Magyar Iparbank Rt. cégekben elfoglalt igazgatósági tagsága.

Első ingatlanvásárlása 1847-ben egy Városmajor utcai kert volt, a vételár mindössze 4370 forintot tett ki.²⁴ Az 1849-ben 28 500 forintért vásárolt Király utcai kétemeletes ház képezte – 1853-ban kelt végrendelete szerint – üzleti tőkéjét.²⁵ A kétemeletes épületet 1853-ban Hild József építésszel átalakította. A kereskedelmi tőkének ingatlanokba fektetése – a görögkeleti kereskedőcsaládok jellemző gyakorlatához hasonlóan – a Mannó István visszavonulását megelőző éveket jellemzi. Először földbirtokokat vásárolt: 1869-ben 16 000 forintért az 1500 holdas dámosi pusztát szerezte meg, majd 1871-ben árvevényesen 67 000 forintért megvette Nyáry Pál nyáregyházi elkobzott birtokát az

²³ *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen* 1956: 75, 124. A Nagykereskedői Testület olyan kiemelkedő jelentőségű tagjainak társaságában került sor az áprilisi megbeszélésre, mint Malvieux, Kunevalder, Kern Jakab, Wodianer Sámuel és a polgári testület első adóosztályába sorolt Frölich.

²⁴ BFL IV. 1119.c. E telken épült fel ismeretlen időpontban a mai Városmajor u. 49. alatti kétemeletes bérház, amely az államosításig a leszármazottak tulajdonában volt.

²⁵ BFL XI. 1136. 14. doboz. 1854-ben az évi házbérvédelem 2105 forint volt.

örökösöktől. Később majd fia, annak halála után unokája és dédunokája gazdálkodott itt.²⁶

Ezután egy sor pesti bérházat vásárolt: 1872-ben sógorával, Kapra Sándorral fele részben a Király utca 3. számú házat 290 000 forintért,²⁷ 1875-ben a Rákóczi út 29. számú háromemeletes hatalmas sarokházat 65 000 forintért,²⁸ majd a Keleti pályaudvar felépítésének értéknövelő hatását felismerve 135 000 forintért megvásárolta a 10 720 forint házbérjövédelmet biztosító, a mai Rákóczi út 82. számú épület helyén állt házat és a mellette lévő, Huszár utcába nyúló telkeket. A következő években átépítés eredményeképpen a Rákóczi úti épületet háromemeletesre alakította át, és két kétemeletes házat emelt a csatlakozó telkeken.²⁹

Mannó István 1888-ban, 77 éves korában hunyt el. Az 1890-ben felvett leltár alapján hagyatékának cselekvő állapota 1 100 742 forintra rúgott, ebből az ingatlanok értéke több mint 1 millió forintot tett ki – ezen belül a nyolc pesti ingatlané 942 350 forint volt –, az értékpapíroké 54 525 forintot, a passzívá 199 878 forintot tett ki, azaz tisztán 900 864 forintot hagyott négy gyermekére.³⁰

Mannó István családi élete

István 1841-ben – azaz ugyanabban az évben, amikor Macsó Györgynek nyilvános társa lett –, 30 éves korában kötött házasságot a zsuppai születésű Kapra Katalinnal, az 1821-ben nemesített Kapra Konstantin görögkeleti kereskedő lányával. Felesége korai – 1854-ben, 39 éves korában – bekövetkezett halála után István nem nősült újra. A házasságból négy gyermek született: Zsófia [Sophie] (1842–1901), Szilárd (1844–1888), Mária (1845–1936) és Pelágia (1847–1917). A lányok iskoláztatásáról nem maradt fenn adat, feltehetően otthon, nevelőnőktől, magántanítóktól, olvasmányaikból szerezték ismereteiket. Elméjük csiszolódásában nyilván szerepet játszottak az apjuknál gyakorta megforduló írók, tudósok, művészek is. Több nyelven beszéltek, szórványosan fennmaradt levelezésük művelt, a mindennapok gyakorlati dolgaiban jártas hölgyeknek mutatják őket.

²⁶ Az 1890-ben készült hagyatéki leltárban szerepel további két birtok: a jákfalvai és bábonyi ingatlanok 12 900 forint értékben, ezek vásárlási szerződésai nem maradtak fenn a családi iratok között (BFL XI. 1136. 13. doboz).

²⁷ BFL XI. 1136. 15. doboz. A házat 1910-ben örökösei eladták.

²⁸ BFL VII. 12.d. 5687. betétszám.

²⁹ BFL XI. 1136. 14. doboz. A Rákóczi út 82. számú ház 1918-ban a Magyar Általános Ingatlanbank tulajdonába került. 1937-ben a fent felsoroltak közül öt épület volt a leszármazottak tulajdonában, amelyekből 156 022 pengő adóköteles, plusz 31 306 pengő adómentes jövedelmet húztak (*Budapesti Ingatlanok címtára* é. n.).

³⁰ BFL XI. 1136. 14. doboz. Ehhez járult még nagynénjük, a Bécsben élő Kapra Rosalia Wollzei-lén álló házának negyede, majd az 1888-ban elhalt nagybátyjuk, a többnyire szintén Bécsben élő Kapra Sándor 469 000 forintnyi hagyatéka (benne a zsuppai birtok is).

Szilárd képességei, úgy tűnik, inkább közepesek lehettek. 1857-ben, 13 éves korában (!) fejezte be az elemi iskola negyedik osztályát, majd 1858 és 1863 között elvégezte a pesti piarista gimnázium I–VI. osztályát, az utolsó osztályt magántanulóként. Az iskolai értesítők szerint tanulmányi eredményei közepesek voltak, a szöveges jellemzések őt szórakozottnak, szorgalmát változónak vagy hanyatlónak minősítették.³¹ Nyilván gyenge tanulmányi eredményei is közrejátszhattak abban, hogy István nem nevelte fiát cége örökösének. 1864-ben 1200 forintot megváltotta fia katonai kötelezettségét, majd az ő kezelésébe adta a nyáregyházi birtokot.

A család sokáig a Váci utcai házban élt, de a régi, négyszobás lakás csakhamar szűknek bizonyult a népes család számára, így feltételezhető, hogy újabb lakás-összevonásra, átalakításra kerülhetett sor. Az 1857. évi népszéírási ív adatai szerint a 6 szobából, kamrából, konyhából álló lakásban élt az akkorra már megözvegyült István négy gyermekével és Zsófia nővérével. A gyermekeket nevelőnő gondozta, a család kényelméről egy szakácsnő, két szobalány és egy konyhalány gondoskodott.³²

Az 1860-as évek közepén – feltehetően a Váci utcai ház háromemeletessé való átépítése idején – költözött a család a Király utcai (ma 57. számú) ház első emeleti lakásába. E ház maradt a Mannó család és leszármazottai pesti lakóhelye az 1950-es évekig. A lakás és az egyes szobák berendezését részletesen bemutatja az 1890-ben, Mannó István 1888. évi halála után felvett hagyatéki leltár.³³ Az ekkor már csak hajadon lányával, Pelágiával megosztott lakás 5 szobából állt,³⁴ bár, mivel sem második hálószoba vagy egyéb női lakószoba berendezésének nincs nyoma, elképzelhető, hogy a leltározás során Pelágia lakrészét nem vették számba, így a lakás akár nagyobb is lehetett.³⁵

Bár hagyatéka alapján Mannó István a nagypolgársághoz sorolható, lakása és annak berendezése nem nevezhető nagypolgárinak, inkább a jómódú közép-polgárság felső rétegének lakásviszonyait tükrözi. Összehasonlítva a Gyáni Gábor

³¹ BFL XI. 1136. 5. doboz. Szilárd István nevű fia emlékiratában, nyilván a családi visszaemlékezések alapján – hiszen apja halálakor mindössze 4-5 éves lehetett –, a következőket írja róla: „Igen jó embernek mondják és roppant szeretett a néppel lenni. Szellemi képességei közepesek lehettek. De ő is egészen önzetlen természet volt, annyira, hogy könnyen kihasználták. Megható az a mód, amellyel apja (nagyapám) végrendeletében iparkodott őt ilyenféle veszedelem ellen körülbástyázni” (BFL XI. 1136. Emlékiratok: 22). (A végrendeletre való hivatkozás téves, hiszen Mannó István 1853-ban készítette el végrendeletét, amikor Szilárd még csak 9 éves volt, és ilyen utalás a végakaratanban nem található. BFL XI. 1136. 14. doboz.)

³² BFL XI. 1136. 4. doboz.

³³ BFL XI. 1136. 14. doboz.

³⁴ A leltár nem számozza a szobákat és nem is tünteti fel funkciójukat. A szobaszámra úgy következtethetünk, hogy az összeíró minden esetben az egyes szobákban található bútorok és egyéb berendezési tárgyak felsorolását a függönyök számbavételével zárja. A lakberendezés részletes leírására Bácskai 2009b: 71–72.

³⁵ 1871-ben a Király utcai házban, külön lakásban élt Zsófia a férjével, Joannovics Györggyel, valamint Szilárd is, amikor nem nyáregyházi birtokán, hanem Pesten tartózkodott (BFL XI. 1136. 12. doboz).

által vizsgált 12 nagypolgári, illetve felső középosztályi hagyatéki leltárral,³⁶ a lakás méretei megütik a Gyáni által vizsgáltak átlagát, a 70 leltári tétel³⁷ (ami 114 darab bútort jelent) jelentősen, értékük³⁸ viszont kisebb mértékben elmarad amazokétól. Ez akár a leltározás hiányosságának is tulajdonítható, mert egyetlen dísztárgy, világítóeszköz vagy értékesebb szőnyeg sem szerepel benne. A Gyáni által vizsgált családok egyikének sem volt ugyanakkor olyan gazdag könyvtára, mint Mannónak: a leltározó a nappaliban „900 kötet különböző régi tudományos és szépirodalmi könyvet” regisztrált. Sajátos adalék Mannó életstílusához a két különböző szobában is található hangjegyállvány, jóllehet hangszer nem szerepel a leltárban. Mannó István ismert volt zeneszeretetről, hiszen pártoló tagja volt a Nemzeti Zenedének,³⁹ és Pelágia szép hangját is feljegyezte a visszaemlékező unokaöccse, lehetséges tehát, hogy a Mannó-házban meghívott zenészek vagy barátok muzsikáltak.⁴⁰

A HARMADIK GENERÁCIÓ: MANNÓ ISTVÁN GYERMEKEI

Szétváló utak: polgárok, nagypolgárok, földbirtokosok

Mannó István gyermekeinek kiházásításakor nemcsak a vagyon játszott szerepet, de legalább ilyen mértékben számított a beházasulók társadalmi állása, liberális elvei és magas műveltsége. Zsófia a nála húsz évvel idősebb Joannovics György (1821–1909) liberális politikushoz ment férjhez, akinek apja szintén Macedóniából költözött Magyarországra, majd 1800-ban Krassó megyében birtokokat és magyar nemességet szerzett. Joannovics jogi tanulmányokat végzett, 1842-ben ügyvédi vizsgát tett. A reformellenzék tagjaként Krassó és Temes megyében tevékenykedett, 1847–48-ban Temesvár követe volt az országgyűlésen, majd 1849-ben Krassó megye másodalispánja. A szabadságharc bukása után Törökországba menekült, egy év múlva visszatérve tizenkét év börtönre ítélték, és csak az 1857. évi amnesztiával szabadult. Az 1860-as években nyelvtudománnyal foglalkozott, tudományos tevékenysége elismeréséül 1867-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1883-ban tiszteleti tagjává választotta. A kiegyezés után országgyűlési képviselő, 1867 és 1873 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára lett. Nagymestere volt a szabadkőműves Oriens, majd a Magyarországi Symbolikus Nagypáholyinak. A Krassó megyei Duleóban 1084 holdas birtoka volt. Mannó Zsófiával kötött házassága gyermektelen maradt.

³⁶ Gyáni 1992: 34–39.

³⁷ Ez a szám csak a lakberendezés és az ezüstitárgyak tételeit jelzi, az ágy-asztalnemű és ruházat tételeit nem vettem figyelembe.

³⁸ A berendezési tárgyak értéke 1080, az ezüstitárgyaké 779, a könyveké 360, összesen 2219 forintot tett ki.

³⁹ BFL XI. 1136. 12. doboz.

⁴⁰ Élénk társas életre, vendégeskedésre utal a leltárban szereplő 24 és 36 személyes ezüst étkészlet is.

Mannó Máriát a nála 15 évvel idősebb Dumba Miklós (1830–1900) liberális politikus, kereskedő és ipari vállalkozó, neves műgyűjtő és mecénás, képviselő, majd élete végén az osztrák főrendi ház tagja vette el, házasságukból egy lánygyermek, Irén származott.⁴¹ Dumba számos művészeti egyesületnek volt vezető tagja, kezdeményező szerepet játszott a bécsi Musikverein és a Parlament épületének, valamint számos köztéri szobornak a létesítésében. 1865–66-ban palotát építtetett a Ringstrassén: a dolgozószoba mennyezetét Hans Makart, a Schubert-szobáét (ahol gazdag Schubert-kézirat- és -kottagyűjteményét őrizte) Friedrich Schilcher festette, a zeneszobában pedig két Klimt-festmény függött. Élénk társasági életet éltek: Mária fennmaradt vendégkönyve⁴² igen előkelő és művelt látogatók bejegyzéseivel ékes, de gyakran található bennük adat magyarországi rokonok látogatásáról is. Bécsi palotájukon kívül számos egyéb ingatlannal rendelkeztek: Liezenben hatalmas vadászkastély, Tattendorfban, a szövőgyáruk mellett kétemeletes kastély, Romániában pedig nagy földbirtokuk volt. Dumba Miklóst 1900-ban Budapesten érte a hirtelen halál, amikor részt vett az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből* című kötetek szerkesztőségi ülésén.

Mannó Pelágia pártában maradt. Unokaöccse így emlékezett meg róla:

„Pézi néni igen tehetséges finom lelkű, a Kápra féle melankóliára hajlamos, gyönyörű hanggal megáldva. Szokásaiban végtelen szerény és egyszerű. Nagyapám halála után a vagyont ő kezelte. Ritka bájos volt kortársai leírása szerint. Mind igen műveltek voltak, 4-5 nyelvet beszéltek. Nagyatyám házában igen sokan fordultak meg. Írók, tudósok, művészek. A testvérek közötti viszony a lehető legjobb volt, odaadással szerették egymást, mindég készek voltak egymás segítségére. Anyagiakban egymással szemben teljesen érdektelenek, úgy hogy a vagyon meg sem volt osztva közöttük. Ez még a mi generációnkban sem történt meg.”⁴³

A levéltárban őrzött iratok is megerősítik a testvérek között – és a tágabb rokonsággal – fennálló szoros kapcsolatot, és a teljes egyetértést az örökség tárgyában, de „melankóliára” nem utal semmi. Pelágia levelezése és végrendelete tükrében inkább igen agilis, gyakorlatias érzékkel megáldott hölgynek tűnik, aki jelentős vagyonát ingatlanvásárlásokkal és spekulációval növelte.⁴⁴ Láthatóan ő volt a vagyongyarapítók utolsó képviselője.

Mannó Szilárd 1874-ben (vagy 1873 végén) kötött házasságot az ősi nemesi családból származó Ragályi Miksa főispán és de la Motte Lujza grófnő lányával,

⁴¹ *Österreich Lexikon* 1995: I. 243. A lexikon szerint Dumba Konstantin diplomata az ő fia volt, feltehetően az első házasságából.

⁴² Dr. Csorba Emánuelné tulajdonában. Másolata BFL XI. 1136.

⁴³ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 24. A „Kápra-féle melankólia” Pelágia édesanyja, Kapra Katalin családjára utal.

⁴⁴ Az unokahúga férjét, Szentpály Miklóst például többször is megbízta Pelágia ingatlanok, főleg szőlők vásárlásával (BFL XI. 1136. 142. doboz). 1902-ben bekövetkezett halálakor hagyatéka 2 155 000 koronát, ingóságainak értéke önmagában 812 000 koronát tett ki (BFL XI. 1136. 144. doboz).

a katolikus vallású Izabellával (1850–1901). E házassággal a Mannó családban megszakadt a görögkeleti családokra általában jellemző felekezeten belüli párválásztás. Ragályi megyei követként vett részt a pozsonyi országgyűlésen az 1840-es években, 1848–49-ben előbb nemzetőrként, majd kormánybiztosként, illetve Torna megye főispánjaként szolgálta a forradalom ügyét. Letartóztatták, négy évet töltött a josefstadi várbörtönben. Szabadulása után visszavonult birtokára, 1861-ben országgyűlési képviselő lett. A Ragályi-birtokok nagy része a másik ágra szállt, Miksa csak Jákfalvát és Bábonyt bírta, de ezeket is eladni kényszerült. A birtokokat Mannó István (Izabella jövődő apósa) vette meg és használatra Ragályinak adta.⁴⁵ Mannó Szilárd és Ragályi Izabella házasságából négy gyermek: két lány és két fiú született.

Mannó István életkörülményei – amennyire a szórványosan fennmaradt adatokból megítélhető – polgári, felső középosztályi szinten mozogtak. Ezt tanúsítják lakásviszonyai, tudósokból, művészekből álló baráti köre is. Fia, birtokosként inkább nemesi mintát követett, Mannó István, aki maga sohasem folyamodott nemesi címért, gazdálkodásra szánt fia társadalmi emelkedését házasságával is meg kívánta alapozni. Lánya, Mária dúsgazdag férje révén a nagypolgári mintába illik. Feltehetően éppen Mária kezdeményezte 1896-ban a Király utcai ház család által lakott első emeletének nagystílű átalakítását, bár a ház a Király utca Nagykörúthoz közeli részén elegánsnak korántsem mondható milióban állt. Fennmaradt ennek az átalakításnak a különböző helyiségek funkcióját is feltűntető tervrajza.⁴⁶

A tervező az emeletet csaknem kétszeresére kiterjesztette a kert felé, a II. emelet méretei változatlanok maradtak. Az új szárnynak a kertre néző közepén alakították ki a reprezentációs helyiségeket: az 1898-ból származó módosított terv szerint egy 78 négyzetméteres ebédlő került ide, ahhoz csatlakozott a kert felé egy 46 négyzetméteres télikert, amely az 52 négyzetméteres teraszra nyílt. A szalontól balra, a függőfolyosóról egy hatalmas, 82 négyzetméteres ruhatár nyílt: minden adottság megvolt tehát a nagy, reprezentatív vendégfogadáshoz. A régi szárny Király utcára néző oldalán öt egymásba nyíló szoba helyezkedett el. Volt még egy, külön előtérből megközelíthető, udvarra néző hálószoba az épület baloldalán, hozzá csatlakozott a lakás egyetlen fürdőszobája, bejárattal a fehérneműraktárhoz. A fentiekén kívül négy, udvarra néző, a lépcsőházból jobbra és balra nyíló előszobából megközelíthető vendégszoba is szerepel a tervrajzon. Bár az egymásba nyíló szobákon, valamint a fedett átjárón és a függőfolyosón át a hatalmas lakás átjárhatónak tűnik, valamelyest elkülönült a Joannovicsék és a Pelágia által használt lakrész, amely a lépcsőházból balra és jobbra nyíló előszobából külön is megközelíthető volt.

A 13 szobás, három cselédszobás és külön cselédkonyhas lakás – nem is beszélve a kiegészítő helyiségekről – valóban nagypolgári, és még csak nem is

⁴⁵ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 24. Jákfalván gazdálkodott később Mannó Sándor.

⁴⁶ BFL XV. 17.d. 329/34084. A tervet Tóth Sándor építőmester szignálta. A tervrajzot és a lakás részletes leírását lásd: Bácskai 2009b: 75–76.

akármilyen nagypolgári szintet képviselt, különösen egy Király utcai bérházban. Vajon mi készíthette a Mannó örökösöket ilyen pazar otthon kialakítására? 1896-ban a három örökös közül csak a hajadon Pelágia, valamint Zsófia lakott a házban, férjével, Joannovics Györggyel.

Az 1900-as évekbeli levelezése, valamint az 1917-ben kelt hagyatéki leltára alapján igen gazdag Pelágia, egyedülálló nő létére aligha élhetett ilyen nagyvonalú társadalmi életet. Vagyonos és jelentős közéleti személyiség volt viszont Joannovics György, felesége révén részese a Mannó-örökségnek és a birtokukban levő házak nem csekély bérjövödelmének.⁴⁷ A reprezentatív társas élethez megfelelő számú személyzet állt rendelkezésükre: Joannovicsné végrendeletében megemlékezett a két inasból, három szolgálólányból és egy szakácsnőből álló cselédségről, valamint ápolónőjéről.

A fényűző lakást lakói nem sokáig élvezhették. Elsőnek Mannó Zsófia hunyt el Liezenben, 1901-ben, őt férje követte 1909-ben. Pelágia 1917-ben bekövetkezett haláláig, ismeretlen számú cseléd mellett, valószínűleg Andreevics Melanie-val osztotta meg a hatalmas lakást. Andreevics Melanie „mint Pézsi néni védenca és barátnője Buziásról került a családunkba és később, mint végrendeletileg biztosított jogokkal rendelkező családtag volt hivatott dédszüleim pesti házát Pézsi néni szellemében tovább vinni”.⁴⁸ Pelágia évi 2311 korona évjáradékot hagyományozott neki, és úgy rendelkezett, hogy őt illeti a Király utcai ház Pelágiára eső részének haszonélvezeti, továbbá az egész emeletet magában foglaló lakás használati joga, valamint „a házban található mindennemű, a ládákba elcsomagolt berendezési tárgyak, bútorok, szőnyegek, függönyök, csillárok, könyvek, ruhák, asztal- és ágyneműk és különféle egyéb ingóságok”. Tételes felsorolásuk a budapesti leltár 1–153 tétele alatt található, értékük 6544 koronát tett ki 1917-ben.⁴⁹

Pelágia hagyatéka egyébként 2 859 435 korona értékű volt. A 704 006 korona passzív levonása után az örökösök – Dumba Miklósné és Mannó Szilárd gyermekei – 2 155 428 koronán osztozkodhattak. Az ingatlanok – négy pesti és egy budai ház, egy nagyszőlősi birtok és a zsuppai birtok inventáriuma – összértéke csaknem két és félmillió koronára rúgott, az ingóké pedig több mint 811 ezer korona volt.⁵⁰

⁴⁷ Mannó Zsófia vagyona – amelyet 1901-ben Joannovicsra, a férjére testált – 10716 000 koronát tett ki. Az ingóságok értéke ebből 1485 koronára rúgott, azaz viszonylag nagy összeget tett ki, a leltárban felsorolt bútorok mégis leginkább a staffirungba kapott szerény nappalit és hálószobát reprezentálják. A leltárban szerepel még két nagy könyvszekrény és 150 kötet tudományos és szépirodalmi könyv, ezek alighanem a férjé lehettek (BFL XI. 1136. 13. doboz).

⁴⁸ Mannó István (1913–1978) visszaemlékezése (BFL XI. 1136. Emlékiratok: 78–79). A visszaemlékező azt is hozzáfűzi, hogy húga, Mannó Katalin évekig lakott Melanie-nál, és hogy Melanie a családi sírboltban volt eltemetve (Uo.: 73).

⁴⁹ BFL XI. 1136. 144. doboz. E tételes leltár sajnos sem a családi iratok között, sem a végrendeletet őrző közjegyző iratai között nem maradt fenn.

⁵⁰ BFL XI. 1136. 144. doboz.

Pelágia Andreevics Melanie-nak biztosított jogait az 1936-ban elhalálozott Dumba Miklósné is megerősítette végrendeletében: a hölgy 1938-ban bekövetkezett haláláig a lakásban élt.⁵¹ Melanie számára a lakás nyilván túl tágas lehetett, és csak Pelágia lakrészére tartott igényt. Az I. emelet 2. számú lakásba (feltehetően ez lehetett Joannovicsék lakrészé) 1919-ben Mannó Szilárd Katalin nevű lánya költözött be, férjével, Morvay Jenő pénzügyminiszteri tisztviselővel. A lakás átjárhatósága, a reprezentatív helyiségek közös használata az 1930-as évek végéig fennmaradt. Ezt tanúsítja Mannó István dédunokájának a lakás leírásához csatolt, a tervrajzzal megegyező vázlata:

„Az épület utcai frontja 2 emeletes, emeletenként 11-11 ablakkal. [...] Oldalszárnyanként 10-10 udvarra néző ablakkal. [...] Utcai frontja 5 szobás, középen nagy, háromablakos szalon, ettől jobbra, balra egy-egy 2 ablakos nappali szoba, majd egy-egy ugyancsak kétablakos alkovos hálószoba. A hátsó traktuson az ebédlő, csukott és nyitott teraszok. Az épület belső berendezése dédapám remek ízléséért dicsérte. Csodálatosan szép bútorainak egy része még ma is látható a tétényi kastély múzeumban.”⁵²

A NEGYEDIK GENERÁCIÓ: MANNÓ SZILÁRD GYERMEKEI

Sem polgár, sem arisztokrata, sem dzsentri

Szilárd ágán a polgári/nagypolgári életmód megszakadt: nyáregyházi birtoka – és a nemesi családból származó felesége – révén családjában a birtokos életforma honosult meg. A házasságból két lány – Katalin (1875–1941) és Mária Lujza (1877–1936) –, valamint két ikerfiú – István (1883–1963) és Sándor (1883–1959) – származott. Szilárd fiatalon, 44 éves korában meghalt, ugyanabban az évben egyébként, mint az édesapja. Szilárd halála után a gyermekek nevelése az anyára, majd annak szintén korai, 1901-ben, 51 éves korában bekövetkezett elhunytá után feltehetően az apai és anyai nagynénikre hárult.

A Szilárdra eső hagyaték – a pesti bérházak és a földbirtokok értékéből ráeső részen kívül, valamint a Rákóczi (akkor még Kerepesi) út 82. alatti háromemeletes bérház egésze – 1888-ban 314 000 forintra rúgott. A hagyatéki eljárás során rögzítették, hogy Mannó Szilárdné Ragályi Izabellát „társadalmi állása s vagyoni viszonyaihoz mért tartás illeti meg, ezért 3000 forint évjáradék illeti, amely a kiskorúak tulajdonát képező Kerepesi út 82. ház jövedelméből fizetendő negyedévenkénti részletekben haláláig”. A két másik pesti, köztük a Huszár utcai

⁵¹ BFL XI. 1136. 144. doboz.

⁵² BFL XI. 1136. Emlékiratok: 78.

kétemeletes épület és egy budai ingatlan a nagykorú Mannó nővéreké lett, és a hagyatéki terheket is ők viselték.⁵³

Szilárd gyermekeinek ifjúkoráról a levéltárban őrzött iratok között kevés adat található, sorsuk, egyéniségük a családi visszaemlékezésekből, azaz jóformán csak szubjektív oldalról ismerhető meg. A legidősebb lány, Katalin 21 éves korában, 1896-ban kötött házasságot az evangélikus vallású alsó-draskóczi Morvay Pál országgyűlési képviselő 23 éves fiával, Jenővel (1873–1946), aki ekkor a Kereskedelmi Minisztérium fogalmazó gyakornoka volt. 1919-ben már mint pénzügyminisztériumi tisztviselő költözött Morvay a családjával a Király utcai házba, a hivatali ranglétrán az államtitkárságig vitte. Morvay 1946-ban, Katalin 1941-ben hunyt el.

Mária Lujza 1896-ban, 19 éves korában lépett frigyre a szintén evangélikus vallású, 25 éves Szentpály Miklós (1870–1943) nagyszöllösi lakossal, aki ekkor a megyei főszámvevő tisztét töltötte be, pályája végén pedig alispánként vonult nyugalomba.⁵⁴ A házaspár Nagyszöllösön lakott, két gyermekük született: Miklós és Izabella. A házasság az 1910-es évek közepén⁵⁵ felbomlott. Az asszony az 1930-as években Nyáregyházán élt, István testvérénél.

Unokaöccsük, István elég lesújtó képet fest a két lányról.

„Nagyapámnak és nagyanyámnak négy gyermekük volt. A két idősebb leány nem volt minden tekintetben jól sikerült. Kata néninek eggyel több, Bébi néninek [Mária Lujza – B. V.] eggyel kevesebb kereke volt.

Kata néni, amikor én megismertem, már a Király utcában élt férjével. Erősen rövidlátó volt és igen csúnya. Korlátolt talán nem volt, de [...] valahogy nem volt egészen normális [...]. Emellett nemes volt és jólelkű, mint a többiek. Élete elég szegényes kis élet volt, abból állt, hogy festegetett, rettenetesen vastag pacnikkal, főleg kutyákat [...]. Férje Morvay Jenő azért vette állítólag el, mert végtelenül vonzódott Kata néni anyjához. Lehet, hogy a család anyagi helyzete is szerepet játszott egy kicsit ebben, de végig rendesen viselkedett feleségével.

Mária (Bébi néni) egészen csinos arcú kislány lehetett, de ő már határozottan korlátolt volt. Mióta én ismertem, legtöbbit velünk élt Nyáregyházán, csak nyaranta ment fel két hónapra Jákfalvára, Xandi bácsihoz [Mannó Sándor – B. V.]. [...] Jákfalván halt meg, ott temették el. Férje Szentpály Miklós nemsokatéró [sic] ember

⁵³ BFL XI. 1136. 14. doboz. 1898-ban Szilárd lánya, Mária Lujza, Szentpálné eladta az örökség rá eső részét – egy 1800 forintra becsült 24 személyes ezüst étkészletet, a nyáregyházi, dámszentmiklósi és bábonyi birtok rá eső negyedrészt – testvéreinek, a kiskorú Istvánnak és Sándornak 787 571 forintért. Az anya ezt az összeget a fiúk tulajdonában levő, általa kezelt kötvényekből fizette ki, ugyanakkor lemondott a neki rendelt évi 3000 forint életjáradék Szentpálné eső részéről (BFL VII. 183. 692/1898).

⁵⁴ BFL XI. 1136. 5. és 144. doboz. Figyelemre méltó, hogy Szentpály házasságakor nem használt nemesi előnevet, gyászjelentésében viszont homoródszentpáli előnévvel szerepel.

⁵⁵ A válasra Mannó István Emlékirata és Szentpály gyászjelentése alapján következtethettem, utóbbiból kiderül, hogy második feleségével 1916 körül kötött házasságot.

lehetett. Valószínűleg a pénze miatt vette el. Amibe erősen bele is markolt. Végül a Tantok [a nagynénik, az ekkor még életben lévő Dumba Mária és Pelágia – B. V.] megunták és elválasztották őket.”⁵⁶

A lányok házasságaiban nem az a meglepő, hogy mindkettő dzsentrivel kelt egybe – ez neveltetésükből, otthoni életmódjukból logikusan következett –, hanem az, hogy a férjek evangélikus vallásúak voltak, holott a lányok szülei a görögkeleti, illetve a katolikus felekezethez tartoztak.

A két ikerfiú, István és Sándor (családi becenevén Xandi) neveltetését és sorsát ugyanebből az emlékiratból követhetjük nyomon, időskorukról pedig a Budapestről kitelepített és a kitelepítés utolsó, 1951-től 1956-ig terjedő éveiben Nyáregyházán élt id. dr. Csorba Emánuel naplója fest érzékletes képet.⁵⁷

Az 1883-ban világra jött két ikerfiú igen kis súllyal született, beteges voltak miatt édesanyjuk kiskorukban túlságosan féltette őket, „ügyszólván párnák között nevelkedtek”. Később azonban „[m]int igen jómódú fiatal embereknek, szabad és kellemes életük volt. [...] Igazán kellemes élet Nyáregyházán volt. Voltak lovak, kutyák, puskák. Sokat lovagoltak és vadásztak. Volt jó társaságuk [...]. Sokszor rendeztek mulatságot.”⁵⁸

Ezek az úri mulatságok a későbbiekben valószínűleg a nyári vakáció idejére korlátozódtak. Iskolai tanulmányaikról sajnos nem szól az emlékirat szerzője, de feltehetően az elemi iskolai osztályokat magánúton, a gimnáziumi tanulmányokat talán a családi hagyománynak megfelelően a pesti piaristáknál folytatták. Egyetemi tanulmányaik egy részét külföldön, Berlinben végezték: István a jogi, Sándor a gépészmérnöki karon, utóbbi mérnöki diplomáját Zürichben szerezte meg, saját bevallása szerint „csak azért, mert apám azt kívánta, hogy valamit végezzek, aztán szegre akasztottam és figyeltem a világ folyását. Szerettem a lovat és a puskát. Így aztán csak eltelt az idő. A telet Bécsben töltöttem rendszerint.” Csorba Emánuel kérdésére, hogy a gazdaságot ki vezette, azt válaszolta: „Hát az, tudod, ment úgy magától is, ha időjárás volt.”⁵⁹ Unokaöccse jellemzése szerint Sándor „gyermekkorától kezdve meglehetősen enervált, melankóliára hajlamos, passzív beállítottságú ember volt. Minden cselekvés nehezeére esett.”⁶⁰

Egyik Mannó fiú sem folytatott diplomájának megfelelő tevékenységet, magukat mindig gazdálkodónak, földbirtokosnak titulálták. Arról nem maradt

⁵⁶ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 86–88. Szentpály Miklós Miklós nevű unokája (szül. 1924) az 1940-es években Budapesten tanult, internátusban élt, és Sándor gondoskodott róla. 1941-ben Sándor arról értesíti apját (Mannó Istvánt), hogy régi professzora, Mályusz Elemér révén egy diplomás latin szakos fiatal tanárt fogadott fel mellé évi 400 pengő fizetéssel (BFL XI. 1136. 51. doboz).

⁵⁷ Csorba [2009]. Id. dr. Csorba Emánuel (1899–1985), ifj. dr. Csorba Emánuel (szül. 1928).

⁵⁸ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 99.

⁵⁹ Csorba [2009]: 204–205. Sándor aligha apja kívánságára választotta a mérnöki hivatást, hiszen mindössze 4-5 éves lehetett annak halálakor. Inkább anyja vagy a „Tantok”, a nagynénik szorgalmazhatták az egyetemi végzettséget.

⁶⁰ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 88.

fenn adat, hogy a birtokokat kiskorúságuk, illetve tanulmányaik idején ki irányította, a visszaemlékezésekben csak a cselédjeikhez, illetve a falu népéhez való viszonyukról esik szó, a birtokigazgatási személyzetről nem, mint ahogy a gazdálkodásról, a birtok jövedelméről sem. A fiúk nagykorúsítása után Sándoré lett a Krassó megyei, távolabbi, de nagyobb, ezer holdas Zsuppa (amelyet nagyanyjuk testvére, Kapra Alexander hagyományozott a családra), és István kapta a nyáregyházi, jákfalvai és bábonyi, összesen 630 holdat kitevő birtokokat.

Sándor katonai szolgálatát mint huszárfőhadnagy teljesítette, s leszerelése után, 1912-ben vette át a zsuppai birtokot, amelyet – amint azt egy 1912. szeptember 8-án egyik rokonának szóló levelében írta – igen rossz állapotban talált, ezért inkább annak bérbeadását fontolgatta. (A birtokot már az 1890-es években is bérlő kezelte.) Végül az I. világháború előtti években Zsuppán maradt, a trianoni béke után pedig a birtok elveszett. Az I. világháborúban mindkét fiú a fronton harcolt, István egész idő alatt Horthy István tábornok parancsörtszjeként szolgált.⁶¹

A zsuppai birtok elvesztése után a fivérek újraosztzkodtak: Sándor Jákfalvát kapta meg, ott is élt a II. világháború végéig, de – a gyermekkori otthonhoz és ikertestvérehez fűződő szeretet miatt – a Nyáregyházához tartozó Cséven is vásárolt egy 25 holdas birtokot. Sándor nem nősült meg, de szoros baráti kapcsolat fűzte egy előkelő görög hölgyhöz, Gunio Irénhez, akivel élete második felét együtt töltötte Jákfalván. „Egy dologban nagyon egyformák voltak Irenevel. Mindketten egyformán utálták Hitlert.”⁶² Mikor a Rákosi-korszakban Sándor elvesztette Jákfalvát, Nyáregyházára költözött, és ott élt 1959-ben bekövetkezett haláláig.

István 1910-ben, 27 éves korában vette feleségül Cséry Katalint, Cséry Lajos és Ligeti Margit lányát. Apósa ugyan jogot végzett, de nem jogászként kereste a kenyerét. Kezdetben pestszentlőrinci birtokán gazdálkodott, szántói mellett gyümölcsösei voltak és tehenészetet tartott fenn, majd vállalkozásba kezdett: 1893-ban birtokának egy részén modern, részben gépi válogatású szemétfeldolgozó üzemet létesített. Ide szállította és itt emésztette fel a főváros „ekkor már napi mintegy 50 vagonnyi szemetét – a város 1896 körül e célokra kiadott közel félmillió koronájának nagy hányadán felül megtartva magának a guberálás során kinyert vagy talált anyagok értékesítésének nem csekély hasznát is”.⁶³ A Cséry-féle szemétfuvarozó és -feldolgozó vállalkozás 1906-ban megváltás útján a főváros kezelésébe került, és rövidesen elúszott a birtok többi része is. Cséry Pestre költözött és családját kártyanyereségből tartotta el. „A Nemzeti Kaszinóba járt és elsősorban pókert játszott. Remek kártyás volt. [...] Ha kártyában jól hajtottak, a család remekül és nagylábon élt”⁶⁴ – írja unokája, István. Sokat utaztak, többek között azért, mert a Cséry lányok különböző teniszeseményeken arattak sikert: Katalin és nővére, Margit egy alkalommal például Hamburgban „min-

⁶¹ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 100.

⁶² BFL XI. 1136. Emlékiratok: 88–89.

⁶³ Vörös 1978: 413.

⁶⁴ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 94.

den elképzelhető első díjat” megszerezték.⁶⁵ A tenisz természetesen sok utazással, kellemes társasággal, vidám és mulatságos élettel járt. A külföldi utak mellett, a család minden télen néhány hetet a Tátrában töltött, nyáron pedig a Balaton mellett, Szepezden nyaraltak.

A Cséry család élete tehát merőben különbözött a vidéken visszavonultan gazdálkodó Mannó családtól. Szemléletesen mutatja be a különbséget a másik unoka, Sándor, Judit lányához írott levele:

„Következik a fiatalság, egy nagyon jószívű és alaposan könnyelmű fantaszt (ugyanakkor azonban reális) apával, aki 5 lányával egész Európában járkal és a legelőkelőbb helyeken fordulnak meg. [...] Bálók bálokat követnek [...]. De múlik a derűs ifjúság, és férjhez kell menni (ez a régi generációban minden kérdésen felül állt). Sok barátja van ennek a kedélyes lányos családnak, de talán legkülönlegesebb egy gazdag, görög származású ikerpár, akik egészen más gondolkodásban és szemléletben nőttek fel, de éppen ezért ellenállhatatlanul vonzódnak ehhez a családhoz. Az udvarlás persze a régi szigorú keretek között folyik, és ezek között is annyira lassan, hogy derék, temperamentumos nagyanyám lök egyet az ügyön. [...] Akárhogy is volt, ez a házasság létrejött, és ez a két maximálisan becsületes ember a legnagyobb fairséggel teljesítette, amit vállalt. Anyám leköltözött Nyáregyházára. A ház éppen akkor épült, Apám tervei szerint. Ezalatt egy közeli szomszédnál laktak, és szórakozásuk az volt, hogy kijártak korcsolyázni a Széktó jegére. Apám mindvégig rendkívül szerette szülőfaluját, Nyáregyházát, és Anyám átvette tőle ezt a szeretetet, az elveszett Lőrinc helyett.”⁶⁶

A széktői korcsolyázás és a vadászattal, lovaglással, rokoni és baráti látogatásokkal tarkított szűk körű társas élet bizony szerény szórakozást nyújthatott a nagyvilági élethez szokott fiatalasszonynak. Az idézett sorok mintha azt érzékeltetnék, hogy a házasságkötést inkább racionalitás, mint heves érzelmek alapozták meg a lány és családja részéről. Ezt meg is erősítik a házasságból született egyik fiúnak, Sándornak anyja utolsó éveiről szóló sorai. „Bár házasságuk nem volt szerelmi házasság talán, soha nem hallottam, sem tőle, sem mástól, hogy bármikor is valaki máshoz kívánt volna feleségül menni. De természetük nagyon különböző volt, s így mindkettőjük számára fárasztó volt a másikhoz való alkalmazkodás.”⁶⁷ A házasság mindenestre harmonikusnak bizonyult, s az egymás után születő gyermekek csak megerősítették a köteleket. Az anya súlyos betegsége és lassú gyógyulása a harmadik gyerek születése után pedig nyilván vonzóvá is tette a visszavonult életet.

Mannó Istvánék házasságkötésüket követően emeletet húztak a nyáregyházi kúriára, és életük nagy részét itt töltötték: fővárosi tartózkodásuk idején feltehetően a Király utcai házban laktak, talán Andreevics Melanie 1938-ban

⁶⁵ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 101.

⁶⁶ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 44–45.

⁶⁷ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 49.

bekövetkezett halála után.⁶⁸ A Mannó fiúk visszaemlékezései alapján megállapítható, hogy István élete a gazdálkodással és a birtokos léthez elengedhetetlenül tartozó vadászattal, lovaglással, szolid társas étellel telt. Ehhez az életformához és általában Nyáregyházához a végletekig ragaszkodott, olyannyira, hogy amikor fiai a gimnáziumi tanulmányaik alatt Pestre költöztek, anyjuk kísérte el őket, mert az apa „nem tudott megválni Nyáregyházától és otthon maradt”.⁶⁹ A Mannó ikrek számára a gazdálkodás és a vidéki élet láthatóan az „otium forrása volt”.⁷⁰

Ennek az életnek a II. világháború vetett véget. „Az egykor oly vidám Nyáregyháza szegény öregek gyűjtőhelye lett.”⁷¹ A nyáregyházi kúriát még a háború alatt hadikórházzá nyilvánították. „A falusiak széthordták ezt megelőzően a berendezést. De igen rendesen viselkedtek. Nemcsak visszakaptuk a berendezés nagy részét, de a nehéz időkben valószínűleg a falusiak jóindulata tartotta életben a családot, mert mindennel elláttak” – írja visszaemlékezésében István unokája, Csorbáné Mannó Erzsébet, aki 1947-ben, hétéves korában került vissza Nyáregyházára.⁷² Ekkor még minden – mint írja – a régi kerékvágás szerint ment. A pesti bérházak lakbérjövendelmét még élvezték, a földeket művelték. A kúria földszintjét a nagyszülők, az emeletet a fiúk (Sándor és István) családjai lakták, mindkét család 2-2 cselédet tartott. Amikor 1951-ben a kitelepített id. dr. Csorba Emánuel Nyáregyházára kerülve megismerkedett Istvánnal és Sándorral, életviszonyaik már nagyon sanyarúak voltak. Csorba naplójába a következőket jegyezte fel róluk:

„Az emeletes nagy kastély kis, félreeső pinchelyiségében akadok reájuk [...]. A helyiség siralmas képet nyújtott. Az egyik remekbe készült intarziás szekrény fél ajtaja hiányzott. A biedermeier cseresznyefa fotelből kóc és a rugók meredeztek elő. A tűzhelyen ütött-kopott lábasokban valami szörtyögött. Úgy látszik, a helyiség lakói már napirendre tértek vigasztalan sorsuk felett, mert szívélyesen – magukat mit sem zavartatva – hellyel kínálnak. Minden keserőség nélkül kezdik elmondani, hogy ahogy teltek-múltak az évek, egyre inkább szorították ki őket saját házukból. Most már csak ez a két egymásba nyíló mellékhelyiség az övék. A többiben iskolai tantermek és leginkább volt cselédek – bőséges gyermekáldással egyetemben – foglalnak

⁶⁸ A Király utcai lakásról csak 1941-ből és 1943-ból maradt fenn adat. Az 1941. évi népszámlálási ív szerint az I. emelet 1. számú, négy szobából, két konyhából, két előszobából, két cseléd-szobából, kamrából és fürdőszobából álló lakás főbérletje Mannó István, társbérletői (valójában tulajdonostársai) ügyvéd fia, Sándor és unokaöccse, Szentpály Miklós Ausztriában élő mérnök volt. Mannó ekkor azt vallotta, hogy a lakásba 1938-ban költözött be, az 1945. évi népszámlálási íven viszont a beköltözés dátumaként születési évét, 1883-ad jelölte meg (BFL IV. 1419.j. 516/1). Az 1945 évi népszámlálás felvételi íve szerint a háború alatt súlyosan károsodott, romos lakás ép töredékét feleségével lakta (BFL IV. 1419.v).

⁶⁹ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 47.

⁷⁰ Így jellemzi találóan id. Baumgarten Ignác földbirtokszerzését Halmos 2008: 172.

⁷¹ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 49.

⁷² BFL XI. 1136. Emlékiratok: 165.

helyet. [...] A férfiak szikarak, élénkek, és főleg az egyiknek pereg a szó az ajkáról. Ha az elmondottakat a végén összefoglalva, egy mondatba sűrítve megismétli, avagy egy közmondással aláfesti, az már legtöbbszörre franciául hagyja el ajkait. [...] Iker-testvére kissé higgadtabban nézi és járja a világot. Úgy látom – fejformájáról ítélve –, hogy filozófus.”⁷³

Az utóbbi jellemzés a tűzhely körül sürgölődő, a főzést nagy passzióval magára vállaló Sándorra vonatkozik. A továbbiakban István elmondja Csorbának, hogy már nyolc éve laknak fűtetlen szobában, és csak az ebédfőzés temperálja valamelyest a kis helyiséget. A falu népe, a volt cselédség, amelyik csak tud és módjában áll, segít.

„Engem különben az anyagi javak nemigen bilincseltek le. Inkább a könyveimet és a képeimet nélkülözöm – folytatja. Autodidakta voltam és polihisztorrá fejlődtem. Se gazda, se tudós nem lett belőlem. Gazda főleg azért nem, mert az utóbbi időkben már egyre inkább a kereskedés terére csúszott a gazdálkodás. Hiába volt jó termésem, ha egy héttel előbb adtam el, mint a börze árai kialakultak, több hasznom maradt el, mintha jégeső verte volna el a termést. Tudós pedig azért nem, mert a szakember a végén nem lát semmit. [...] Ugyanis én a múltban nem tartoztam egyik osztályhoz sem kifejezetten. Jelentős örökségem és francia nevelésem az arisztokratákhoz sodort, viszont életformámnak jobban megfelelt a magyar dzsentri. Úgy, mint a fivérem, én is bolondja voltam a lónak és a puskának. Az üzlethez annyi érzékem sem volt, mint a hajdúnak a harangöntéshez. Talán görög őseim már kiáruultak magukból mindent.”⁷⁴

A napló írója a továbbiakban hosszan beszámol „filozofikus” beszélgetésekről időről, szépségről, a világ fejlődéséről, a technikai haladásról, de az őket ért sérelmek felpanaszolásáról nincs említés. Megállapítja, hogy a két testvér szavai páratlan műveltségről, szépérzékről, sajátos világlátásról tanúskodnak. Emberi tartásukat a sorscsapások közepette is megőrizték.

A negyedik nemzedék tehát nem folytatta a nagyapa vagyongyarapítását: életüket, társadalmi pozíciójukat leginkább az öröklött vagyonból eredő jövedelem élvezete révén biztosították. Beszélhetünk-e esetükben az amúgy is vitatható és inkább a vállalkozás, mint a család sorsát jellemző Buddenbrook-effektusról,⁷⁵ esetleg „tipikus görög karrieréről”? Az előbbit azért kell elvetnünk, mert a családban csak a második generációs Mannó István folytatott városi vállalkozói tevékenységet, ő tekinthető a vagyon gyarapítójának. Fia, Szilárd, nem a polgári értékrend ellen lázadva, hanem apja szándékának megfelelően került földbirtokosi

⁷³ Csorba [2009]: 199–200. Mannó Erzsébet visszaemlékezéséből tudjuk, hogy az öregek valójában a földszinten és nem a pincében laktak, míg István fiuk családjával az emeleten. Figyelemre méltó, hogy id. Csorba Emánuel a fiatal házaspárt és az unokákat meg sem említi naplójában.

⁷⁴ Csorba [2009]: 206–207.

⁷⁵ Erről újabban Halmos 2008: 29–33.

státusba, ami aztán fiai létformája is lett. A „tipikus görög karriert” (ha egyáltalán létezett) az jellemezte, hogy az első vagy második nemzedék nemességét és birtokot szerezve is folytatta kereskedelmi tevékenységét. Az ezt követő generáció tagjai ugyan többnyire felhagytak a kereskedelemmel, vagy szerényebb keretek között folytatták azt, de általában városi lakosok maradtak, és a háztulajdont preferálták a földbirtokszerzéssel szemben. Sokan közülük – városi szinten – közéleti szerepet is vállaltak.

A Mannó család esetében nem a vagyon feléléséről, eltékozlásáról van szó (ez legfeljebb Szentpály Miklóst jellemezhet), jövedelmük nem a tipikus dzsentrí életforma fenntartását szolgálta, noha ennek számos eleme (vadászat, lovaglás, társas élet) megfigyelhető. A nyugalmas élet, az „otium” inkább a műveltségük gyarapítását, a szépség élvezetét, a világ dolgairól való elmélkedés kereteit teremtette meg számukra. Ahogy István vallotta id. Csorba Emánuelnek 1951-ben, visszatekintve életére: „Tudod, mi Xandival másképp láttuk az életet, mint a tömeg. Mások voltak az örömeink, és igyekeztünk széppé, kellemessé, vagyis értelmessé tenni az életünket. Minden erőnkkel távol tartottuk magunkat az emberi tömegtől és főleg a tébolyodott civilizációtól. Mert az a rákfenéje az egésznek. Ezért is éltünk falun.”⁷⁶ Ilyen életfilozófia ismeretében nem meglepő, hogy a negyedik generáció nemcsak a vagyongyarapítással, de a polgári értékrendben fontos szerepet játszó közéleti, társadalmi szerepvállalással is felhagyott.

AZ ÖTÖDIK GENERÁCIÓ

Függetlenség, szakértelem, újrakezdés

Mannó István és Cséry Katalin házasságából három gyermek született: Sándor (1911–1970), István (1913–1978) és Katalin (szül. 1915). Szocializálódásukra az I. világháború utáni, megváltozott körülmények között került sor, de a II. világháború utáni, gyökeresen átalakuló társadalmi és gazdasági viszonyok idején is elég fiatalok és nyitottak voltak még ahhoz, hogy – az akkor már idős apjukkal és nagybátyjukkal ellentétben – e változásokra nemcsak passzív bele-törődéssel, hanem megfelelő alkalmazkodással reagáljanak. Életükre, sorsukra vonatkozóan szinte egyedüli forrásul visszaemlékezéseik szolgálnak. Sándor első-sorban szüeleire koncentráló emlékeit lányának írott, nem túl terjedelmes levelében foglalta össze, István viszont részletesen leírja közös gyermek- és ifjúkorukat, röviden kitérve felnőttkori sorsukra is.

Gyermekkoruk a faluban a földbirtokos családok szokott keretei között zajlottak. Anyjuk betegsége miatt nevelésüket, feltehetően valamikor 1915 után, nagyanyjuk – Ligeti Margit – vette át. A népes kúriát a hattagú család mellett

⁷⁶ Csorba [2009]: 214. Ennek némileg ellentmond Sándor vallomása arról, hogy a telet rendszerint Bécsben töltötte.

a belső cselédség lakta (inas, szakácsnő, két szobalány, konyhalány és a gyermekek nevelői, eleinte dajkák, majd német és magyar kisasszonyok). 10-12 személy-nél sohasem voltak kevesebben a lakók, s a létszámot növelték a sűrűn látogató rokonok, akik általában hosszú időt töltöttek itt. A gyerekek túl kicsik voltak ahhoz, hogy felfogják a háborús évek nehézségeit, de nyilván érezték a fronton levő apjuk hiányát. István nagy szeretettel és nosztalgiával írja le boldog kisgyermekkorukat: a hatalmas kertet, homokozóval, fürdőmedencével, a fákat, amelyeket oly jó volt megmászni, a bújócskák rejtekhelyeül szolgáló bokrokat és a falusi élet minden örömét,⁷⁷ amit később csak a szünidőkben élvezhettek. Vonzerőt jelentett a lovaglás, a vadászat, majd később a nagy társasági élet, magyar és külföldi (angol, francia, japán) fiatalok között.⁷⁸

Sándor érzékelhetően kevésbé vonzódott a falusi élethez, ő elsősorban a lovaglás örömeire és apjával való meghitt viszonyára tér ki röviden: „Apám korán lóra ültetett, alig voltam 5 éves, és én rajongtam a lovaglásért. Közben mindig beszélgettem velem, és tanított franciául, amit úgy beszélt, mint az anyanyelvét. Lassan elkezdett filozofálni is velem, és nagyon hálás partnernek bizonyultam. Ezt a szokásunkat Apám haláláig megtartottuk, és féléjszakákat [sic] beszélünk át a legkülönbözőbb problémákról.”⁷⁹

A lovaglás Istvánnak is szenvedélye lett, de ő emlékei között felidézi elemi iskolai tanulmányait is, amelyeket magántanulókként Nyáregyházán végeztek a falusi iskola igazgatójának irányításával. A vizsga is a falusi iskolában zajlott le, ennyiben tehát eltért iskoláztatásuk az elődöktől, viszont a nyelvtanulás fontossága megmaradt: ez időben jelentek meg a házban a német és magyar kisasszonyok, s az apa Sándor fiát francia nyelvre is oktatta.

Sándor a gimnázium első két osztályát is magántanulóként végezte el, kiváló eredménnyel.⁸⁰ Latin tudása olyan magas fokú volt, hogy második korában latin nyelvű levelet írt Mályusz Elemérnek.⁸¹ Amikor István is gimnazista korúvá cseperedett, felköltöztek Pestre, és – követve a családi hagyományt – elkezdődött a rendes diákélet a piarista gimnáziumban. A fiúkkal együtt nagyanyjuk is Pestre jött, és ettől fogva a Cséry nagyapa Váci utcai, az egész harmadik emeletet elfoglaló lakásában éltek.

Az érettségi után – az apa tanácsára és összekötetései révén – mindkét fiú a lovastüzérosztálynál, „az úri osztály fegyverneménél, a lovasságnál” töltötte le önkéntes évét. A leszerelés után a két testvér más-más utat választott. Sándor

⁷⁷ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 51–52, 56. István arról is ír, hogy soha nem tudta megszokni a várost.

⁷⁸ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 47.

⁷⁹ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 46.

⁸⁰ A vizsgára Mályusz Elemér készítette fel Sándort, aki tanítványát szelíd és kedves kisfiúként jellemezte és megjegyezte, hogy mindazok közül, akikkel mint instruktor foglalkozott, ő volt a legkedvesebb. Sándor felnőttkorában mint kész ügyvéd vette fel újra a kapcsolatot volt tanárával, majd 1945 után állandó családi érintkezésbe kerültek. Mályusz: Visszaemlékezések. (A család birtokában.)

⁸¹ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 55.

jogot végzett, majd Monoron, Rabár Pálnál ügyvédbojtrázkodott két évig. Öccse szerint, „az ügyvédi pálya nem nagyon illett igazságszerető és igazságot kereső természetéhez. A rossz nyelvek szerint többször előfordult, hogy nem ügyfelét, hanem ellenfelét védte. No, az ügyvédeskedés nem tartott sokáig, mert jött a háború, s mint mindnyájunkat, az ő életét is alaposan felforgatta.” Mindenesetre a családi vagyon kezelését, a családtagok ügyeinek képviselését Sándor végezte. 1942-ben házasodott meg először, a házasságból két gyermek született. Lakóhelyük először a Rákóczi út 29. számú családi házban, majd apósa Semmelweis utcai lakása volt.⁸²

A családi levelezés levéltárban őrzött töredékeiből kiderül, hogy Sándor valószínűleg aktívan részt vett a görögkeleti közösség életében, 1944-ben például ő kezelte az egyháznak, illetve a katonáknak adott adományokat.⁸³ Szintén a levelezésből tudható, hogy 1944-ben kiállt az üldözött zsidókért.⁸⁴ Sándort a háború vége felé hívták be, a budai várban esett könnyebb sebesüléssel fogásba, ahonnan két év múlva került haza. Mályusz visszaemlékezéseiben említi, hogy Sándor a hadifogságból szabadulva 1946 táján meglátogatta és „tanácsot kért, hogy foglaljon állást az új renddel szemben. Környezete, szülei, rokonai – mondotta – konzervatívok, s nem értik meg, hogy egyetért a megváltozott világgal, mit tegyen? Bár furcsa volt, hogy én biztattam, kövesse érzelmeit, szavaim megnyugtatták.”⁸⁵

István e családi konfliktusról hallgat. Legfeljebb az keltheti fel emlékirata olvasójának a figyelmét, hogy közös ifjúkoruk részletes ecsetelése után testvére felnőttkoráról, különösen annak 1945 utáni fejleményeiről rendkívül röviden, mindössze 25 sorban számol be, míg például születése előtt elhalt anyai nagyanyja életének két oldalt szentel, nyilván a családi legendárium alapján. A Sándorról szóló rövid írás nagyobb részében két házasságával foglalkozik. Nézetéről nem szól, csupán azt rögzíti, hogy „a háború után mint fordító kereste kenyerét, nemcsak nyugati nyelvekről, de oroszról és lengyelről is fordított. Szépen keresett.”⁸⁶ Talán ez az utolsó mondat azt sejteti, hogy könnyebben illeszkedett be az új világba, és a család többi tagjával szemben jobban megőrizte függetlenségét, s kedvezőbb volt anyagi helyzete is. Talán e konfliktus is szerepet játszott abban, hogy Sándor visszaemléke-

⁸² Az 1941. évi népszámlálási ívek, illetve az 1941. és 1943. évi lakbérívek tanúsítják mindezt. Sándor mint gondnok egy egyszobás lakást foglalt el a Rákóczi úti házban. A ház negyedik emeleti négyyszobás lakása után 1941-ben Mannó István, 1943-ban pedig húga és annak férje fizette a bért, utóbbiak 1939-ben költöztek ide (BFL XI. 1136. 51. doboz, illetve BFL IV. 1419.j).

⁸³ BFL XI. 1136. 51. doboz.

⁸⁴ Gunió Irén Jákfalván, 1944. május 7-én kelt levelében azt írja, hogy Sándor apjától hallotta, hogy fia az „antichristianus (Antichrist) által üldözött zsidókért kiáll. Ezért kéri, hogy, ha úgy dönt, hogy kérése teljesíthető, mert úgy tudja, mostanában nagyon figyelik az ilyen tevékenységet, tudja meg, hogy milyen épület ma a Mosonyi u. 9., ahol most egy bizonyos Mazuwstein Manó található, akit szülei nagyon hiányolnak. Vajon fogház?” (BFL XI. 1136. 51. doboz).

⁸⁵ Mályusz: Visszaemlékezések. (A család birtokában.)

⁸⁶ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 101–102.

zésében anyjára koncentrált, aki – szerinte – ugyan véleményét mindig őszintén kimondta, de nem akarta befolyásolni gyermekei életét.

István is elég negatív véleménnyel volt a Horthy-korszakról. Önkéntes évére visszaemlékezve, bírálta a hadsereg szigorú kasztrendszerét és a fegyvernemek közötti ellentétet. A hadsereget korszerűtlennek tartotta, mivel a tankok és repülőgépek korában még makacsul ragaszkodtak a lóhoz.⁸⁷ A háború kimenetelét latolgatva pesszimista volt: „Mindkét nagyhatalom [Németország és a Szovjetunó – B. V.] terve létében fenyegette a régi, mondjuk ki, úri Magyarországot. És mit várhatott Magyarország Nyugatról? Semmi jót. [...] Mi magyarok egyedül vagyunk, senkire nem számíthatunk.”⁸⁸ Nézetei a konzervatív, német- és bolsevikellenes úri középosztály véleményével csengnek egybe, Sándoré feltehetően túlmént ezen.

István az önkéntes év után a Közgazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági Karát végezte el. Szülei sokszor beszéltek arról, hogy valakinek majd folytatni kell a gazdálkodást, és hogy a legkisebb fiú szokott otthon maradni.

„Nekem ezek a gondolatok nagyon kapóra jöttek, mert szerettem a falut, a vidéki életet. El sem tudtam volna képzelni, hogy városban éljek. Gazda lettem, pedig sok minden érdekelt. Főleg a természettudományok, csillagászat, geológia. Igen, talán a legjobban a geológia. De akkoriban az ország olyan keveset áldozott még kutatásra, tudományos munkára, a vállalatok sem nagyon foglalkoztak még ilyesmivel. Így mozgalmas világyáró életre mint geológus nem számíhattam. Legjobb esetben valamelyik vállalatnál lehettem volna irodista vagy laboratóriumi munkás. Ez pedig nem kellett. Utazni, bejárni, megismerni ezt a gyönyörű bolygót. Az lett volna valami. Node [sic] erre nem számíhattam, és így maradtam a mezőgazdaságnál.”⁸⁹

A két fiú pályaválasztása merőben különbözött apjukétól és nagybátyjukétól. Az egyetemi diploma számukra nem úri dekórumként szolgált, hanem megélhetésüket kívánták ezzel megalapozni. A két fivér házassága(i) szerelmi házasságok voltak, és nem a szülők gondos párválasztása készítette elő azokat.⁹⁰ Így bár gyermekkoruk, neveltetésük keretei az előző generációkhoz hasonló volt, mentalitásuk – már a II. világháború előtt is – különbözött azokétól.

István jövődő feleségét, a Gömör megyei dzsentrális családból származó Hanvay Erzsébetet 1936-ban ismerte meg. Komoly gondot okozott neki, hogy a közelgő háború évei alkalmasak-e családalapításra, de végül döntésre jutott, és 1939-ben megtartották az esküvőt. Kenesei nászútjuk után Nyáregyházán

⁸⁷ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 58. „Az úri osztály fegyverneme, makacs konzervativizmusból, a lovasság volt. Ennek tartalékos tisztjei a felső tízezerből, a többi fegyvernemé alacsonyabb régiókból, a gyalogság főleg néptanítókból került ki.”

⁸⁸ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 64.

⁸⁹ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 58.

⁹⁰ Sándor finoman utal erre, leírva, hogy anyja „[g]yerekei házasságában nem foglalt állást: sem pro, sem kontra” (BFL XI. 1136. Emlékiratok: 48).

telepedtek le, de nem a férj szülőházában laktak, mert a másik két testvér még otthon élt, és ahogy Erzsébet lánya némi iróniával írja: „abban az időben a több mint 650 négyzetméteres kastély a 20 szobájával kicsinek bizonyult”.⁹¹ Az üresen álló Wekerle kúriában rendezkedtek be. István így ír erről az időszakról:

„Pár éven keresztül élveztük még a vidéki úri életet, lóval, puskával, teniszütővel. Persze úgy kellett volna, hogy most gazdaságilag is valami komolyat csináljak, hiszen Apámnak még igen tekintélyes vagyona volt, ami nem hozott semmit. Itt voltak először a pesti bérházak. Ezeket már régen fel kellett volna számolni, hiszen nem hoztak, nem hozhattak semmit, az állam már annyira rájuk tette a kezét 80% adóval és mindenféle egyéb megkötéssel. Azután ott volt Nyáregyháza, éppolyan jó kis birtok, de hát a more patrio gazdálkodással mit lehetett várni? Itt valami mást kellett volna kezdeni, valami újat. De hát hogy kezdjek valami komolyat, amikor nap mint nap várhatom a behívómat?! Majd a háború után! [...] 1940. február 11-én megszületett első kislányunk, Erzsébet.”⁹²

Az első kislányt rövidesen a második, Zsuzsa követte. Amikor Istvánt behívták, felesége két lányával anyjához költözött a Gömör megyei Csizre, ott született meg harmadik gyermekük, István. Az apa az angol hadifogságból 1947-ben tért vissza Magyarországra, és családjával újra Nyáregyházára költözött. 1956-ig ott éltek, majd a szülők Kisbérre költöztek, ahol István az állami gazdaságban mint agronómus, felesége mint gondnok dolgozott.

István húga, Katalin, 1939-ben ment férjhez Temesváry Imréhez, a Magyar Nemzeti Bank ügyészéhez. A házaspár a Rákóczi út 29. számú, a család tulajdonában levő ház négyszobás lakásában élt. Három gyermekük született. A családot kitelepítették Budapestről, de végül szerencsésen sikerült visszatérniük a városba, róluk nem derül ki több a visszaemlékezésből.

A háború és a Rákosi korszak alaposan megváltoztatta, feldúlta e család életét. Sándor ugyan fordítóként bizonyos mértékig megtartotta önállóságát, István viszont értelmiségi, alkalmazotti státusba került. Sorsuk nem, de pályájuk gyökeresen különbözött az előző nemzedékekétől.

* * *

A hatodik és hetedik nemzedék ma is élő tagjai sorsának ismertetése még nem tartozik a történelem illetékességébe. Életükről csak maguk vallhatnak, amint ezt megtette Mannó Erzsébet és férje, dr. Csorba Emánuel. Érdekes, fordulatos,

⁹¹ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 163.

⁹² A pesti házak lakbérhozama 1937-ben 156 022 pengőt, 1941-ben 109 615 pengőt tett ki (*Budapesti Ingatlanok Címtára* é. n.: BFL XI. 1136. 51. doboz). Ennek fele jutott idősebb Istvánnak és Sándornak, azaz az adót tekintetbe véve fejenként kb. 7500, illetve 5500 pengő. A birtokok jövedelméről nincs adat (BFL XI. 1136. Emlékiratok: 66–67). E mondattal fejeződik be Mannó István visszaemlékezése.

izgalmakban, élményekben, sikerekben, nehézségekben bővelkedő életükről, az osztályidegenség bélyege mellett végzett tanulmányaikról, a szó nemes értelmében vett polgári mentalitás és értékrend megőrzéséről szóló visszaemlékezésük lebilincselő, kiadásra érdemes írás.⁹³ Magam csak arra szorítkozhatom, hogy a családfában e két nemzedék tagjainak nevét és foglalkozását feltüntetve érzékeltessem, hogy a család sorsa – immár a szaktudás alapján – értelmiségi karrierek révén mutat újra felfelé ívelő tendenciát.

A Mannó család családfája

1. Mannó **Demeter**, kereskedő (1757–1815) 1. ∞ Tusche Julianna (?–1811 előtt)
 - 1.1. Anna (1795–1855) ∞ Lázár Naum (?–1815 előtt)
 - 1.2. Sophia (1804–1876)
 - 1.3. János (1803–1847) ∞ özv. Blana Miklósné, Zsúró Pelágia (1771–1819)
 - 1.4. **István**, kereskedő (1811–1888) ∞ Kapra Katalin (1815–1854)
 - 1.4.1. Zsófia (1842–1901) ∞ Joannovics György (1821–1909) államtitkár
 - 1.4.2. **Szilárd**, földbirtokos (1844–1888) ∞ Ragályi Izabella (1850–1901)
 - 1.4.3. Mária (1845–1936) ∞ Dumba Miklós, felsőházi tag, Bécs (1830–1900)
 - 1.4.3.1. Irén ∞ Hanus Imre
 - 1.4.4. Pelágia (1847–1917)
 - 1.4.2.1. Katalin (1875–1941) ∞ dr. Morvay Jenő (1873–1946) tisztviselő, államtitkár
 - 1.4.2.2. **Mária Lujza** (1877–1936) ∞ Szentpály Miklós (1870–1943) tisztviselő, alispán
 - 1.4.2.3. **István**, dr. földbirtokos (1883–1963) ∞ Cséry Katica (1887–1967)
 - 1.4.2.4. Sándor, földbirtokos (1883–1959)
 - 1.4.2.2.1. Miklós, gépészmérnök
 - 1.4.2.2.1.1. Miklós (szül. 1924)
 - 1.4.2.2.1.2. Teodóra
 - 1.4.2.2.2. Izabella ∞ Party Róbert orvos, Bécs
 - 1.4.2.2.2.1. Helga
 - 1.4.2.2.2.2. Helmuth

⁹³ BFL XI. 1136. Emlékiratok: 163–216.

- 1.4.2.3.1. **Sándor**, ügyvéd, fordító (1911–1970)
∞ Kilián Magda (szül. 1914)
- 1.4.2.3.2. **István**, fölbirtokos, agronómus (1913–1978)
∞ Hanvay Erzsébet (szül. 1916)
- 1.4.2.3.3. **Katalin** (szül. 1915) ∞ Temesváry Imre, jogász
(1908–1990)
 - 1.4.2.3.1.1. Judit (szül. 1943) ∞ Szabó Géza
(1940–1993)
 - 1.4.2.3.1.1.1. Vivián (szül. 1968)
 - 1.4.2.3.1.2. Sándor, elektromérnök
(szül. 1948) ∞ Jákfalvy Andrea
(szül. 1949)
 - 1.4.2.3.1.2.1. Balázs (szül. 1980)
 - 1.4.2.3.2.1. Erzsébet, matematikus (szül. 1940)
∞ dr. Csorba Emánuel, mérnök
(szül. 1928)
 - 1.4.2.3.2.1.1. Ferenc, elektromérnök
(szül. 1965)
 - 1.4.2.3.2.1.2. Mihály dr. mérnök, banktiszt-
viselő (szül. 1972)
 - 1.4.2.3.2.2. Zsuzsa, matematika–fizika tanár
(1943–2011) ∞ Krizsán Károly
 - 1.4.2.3.2.2.1. Gábor (szül. 1979)
 - 1.4.2.3.2.3. István, atomfizikus (szül. 1945)
∞ Fekete Mária (szül. 1943)
 - 1.4.2.3.2.3.1. István, közgazdász (szül. 1975)
∞ Dankó Bernadett (szül. 1973)
- 1.4.2.3.3.1. Imre, elektromérnök
- 1.4.2.3.3.2. László, fogorvos
- 1.4.2.3.3.3. Katalin

FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltár (BFL)

IV. 1119 c. Telek- és betáblázási könyvek.

IV. 1202.c. Rendeletek és felterjesztések (Intimata).

IV. 1202.cc. Végrendeletek és hagyatéki leltárak.

IV. 1419.j. Az 1941. évi budapesti népszámlálás felvételi és feldolgozási iratainak gyűjteménye.

IV. 1419.j. 516/1. Az 1945. évi népösszeírás felvételi íve.

VII. 12.d. Budapest Központi Királyi Járásbíróság iratai. Pesti telekkönyvi iratok.

VII. 183. Tokai Nagy Lajos közjegyző iratai.

XI. 1136. Manno Kereskedelmi Cég iratai, Emlékiratok. Családunk története I–VI.

XV. 17.d. Budapesti tervek gyűjteménye. Budapest főváros tervei.

Mályusz Elemér: Visszaemlékezések. (A család birtokában.)

HIVATKOZOTT IRODALOM

Bácskai Vera 2006: A görög kereskedők szerepe a főváros polgárosodásában. *Budapesti Negyed* (14.) 54. 9–20.

Bácskai Vera 2008: Egy pesti kereskedőcsalád mindennapjai a 19. század elején a gyámi számadások tükrében. In: Oborni Teréz – Á. Varga László (szerk.): *Memoria rerum. Tanulmányok Bán Péter tiszteletére*. K. n., Eger.

Bácskai Vera 2009a: Rendhagyó görög pálya. A Mannó család története. In: Halmos Károly et alii (szerk.): *A felhalmozás míve. Történeti tanulmányok Kövér György tiszteletére*. Századvég Kiadó, Budapest.

Bácskai Vera 2009b: Egy jómódú pesti polgárcsalád lakásviszonyainak stációi. *Budapesti Negyed* (17.) 63. 65–81.

Budapesti Ingatlanok Címtára é. n.: 3. bőv. kiadás. Solo, Kereskedelmi Bank Rt., H. n.

Id. és ifj. dr. Csorba Emánuel é. n. [2009]: *Apa és fia. A munkatáborától a tündérvilágig*. Nap Kiadó, Budapest.

Gyáni Gábor 1992: Polgári otthon és enteriőr Budapesten. In: Hanák Péter (szerk.): *Polgári lakáskultúra a századfordulón*. (Társadalom- és Művelődéstörténeti tanulmányok 10.) MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 27–59.

Gyáni Gábor 2000: Emlékezés és oral history. In: Uő.: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest, 128–144.

Halmos Károly 2008: *Családi kapitalizmus*. (Habsburg történeti monográfiák 4.) Új Mandátum Kiadó, Budapest.

Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1956: Kossuth Lajos Összes Munkái 12. kötet. (S. a. r. Sinkovics István.) Akadémiai Kiadó, Budapest.

Österreich-Lexikon 1995: 1. Band. (Hrsg. Richard Bamberger – Franz Maier-Bruck – Karl Gutkas.) Verlagsgemeinschaft Österreich-Lexikon – Brandstätter – Hölzl, Wien.

Vörös Károly (szerk.) 1978: *Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig*. (Budapest története IV.) Akadémiai Kiadó, Budapest.